

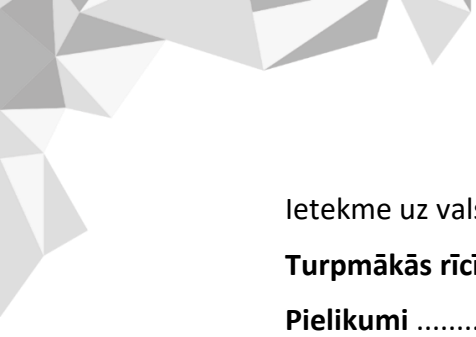
Izglītības un zinātnes
ministrija

Konceptuālais ziņojums “Par turpmāko augstākās Izglītības finansēšanu”

Izglītības un zinātnes ministrija
Augstākās izglītības, zinātnes
un inovāciju departaments

2022.gads

Konceptuālā ziņojuma kopsavilkums	4
Izmantotie termini un saīsinājumi.....	7
Augstākās izglītības finansēšana Latvijā un pasaules labā prakse	8
Augstākās izglītības finansēšana Latvijā	8
Pašreizējās augstākās izglītības finansēšanas sistēmas trūkumi	10
Pasaules tendences augstākās izglītības finansēšanā	12
Studējošo finansiālā atbalsta sistēmas dažādās pasaules valstīs	16
Citu ES valstu piemēri	17
Aktualizētais augstākās izglītības finansēšanas modelis.....	24
Studiju bāzes aktualizēšana atbilstoši reālajām izmaksām	26
Scenārijs A: Studiju bāzes aktualizācija bez finanšu sistēmas pārmaiņām.....	26
Scenārijs B: Virzība uz pilnībā valsts dotēto augstāko izglītību caur daļēji valsts dotētas izglītības ieviešanu visiem.....	26
Scenārijs C: Pāreja uz pilnībā valsts dotēto augstāko izglītību caur būtisku budžeta vietu skaita pieaugumu.....	29
Darba devēju iesaistes atvieglošana augstākās izglītības finansēšanā.....	29
Minimālās akadēmiskās kompetences sliekšņa noteikšana.....	30
Līdzmaksājumu un kredītu dzēšana tautsaimniecībā pieprasītām profesijām	31
Līdzmaksājuma dzēšana STEM un IKT absolventiem.....	31
Līdzmaksājuma dzēšana veselības aprūpes absolventiem	31
Pedagogu studiju un studējošā kredītu dzēšana	32
Sociālo budžeta vietu ieviešana.....	32
Valsts aizsardzības dienesta budžeta vietu un stipendiju ieviešana	33
Valsts stipendiju pilnveide	33
Nepieciešamās izmaiņas otrajā pīlārā	34
Nepieciešamās izmaiņas trešajā pīlārā.....	35
Sistēmas snieguma uzraudzības pilnveide	36
Riski, ja situācija nemainās	38
Finansējums augstākās izglītības finansēšanas sistēmas pilnveidei	39

Ietekme uz valsts budžetu	39
Turpmākās rīcības indikatīvais plāns	43
Pielikumi	45
Līdzmaksājuma un bezmaksas augstākās izglītības aprēķina metodika	45
Valsts ieguldījuma sadalījums pēc tematiskās grupas	Error!

Bookmark not defined.

Konceptuālā ziņojuma kopsavilkums

Augstākās izglītības politika ir daļa no tautsaimniecības attīstības politikas. Augstskolas un zinātniskās institūcijas, kā arī to darbības rezultātā izveidotie inovatīvie un tehnoloģiju ietilpīgie uzņēmumi ir kļuvuši par attīstīto valstu inovāciju ekosistēmas virzītājiem. Augstākā un profesionālā izglītība ir efektīvākais sociālās mobilitātes instruments. Savukārt sociālā mobilitāte ir priekšnosacījums sabiedrības labklājībai un saliedētībai.

Tomēr gan vietējo organizāciju (piemēram, universitātes, Valsts kontrole, atbildīgās ministrijas, Latvijas Studentu apvienība, darba devēji, sociālie partneri), gan starptautisko ekspertu (piemēram, Pasaules Bankas, OECD, Eiropas Komisija, starptautiskās augstākās izglītības un zinātnes organizācijas) analīze un secinājumi rāda, ka, neskatoties uz atsevišķu jomu sasniegumiem, Latvijā hroniski netiek izmantots augstākās izglītības potenciāls.

Gadījumā, ja arī turpmāk augstākās izglītības potenciāls netiks pilnībā izmantots, Latvijas valsts attīstība iepaliks no citām valstīm nepietiekama cilvēkkapitāla dēļ. Tāpat esošā sistēma veicina sociālekonomisko nevienlīdzību, kas ilgtermiņā veicinās sociālo sadrumstalotību. Latvija jau šobrīd ir valsts ar augstu nevienlīdzības līmeni¹, un, neizmantojot augstāko izglītību gan kā tautsaimniecības attīstības dzinēju, gan kā tālredzīgu sociālās politikas elementu, valsts attīstība nerasniedz pilnu potenciālu, un tas ietekmē visu iedzīvotāju dzīves līmeni.

Lai mazinātus šos riskus un veicinātu Latvijas ekonomisko un sociālo attīstību, ir nepieciešami kompleksi strukturālie risinājumi augstākajā izglītībā, kas fokusējas uz trīs virzieniem: pārvaldība, politikas mērķiem atbilstošs finansējums un cilvēkresursi.

Līdz šim ir veiktas reformas augstskolu iekšējā pārvaldībā, zinātnes finansēšanā, ieviešanā ir jauns doktorantūras modelis, paralēli norit darbs pie jauna akadēmiskās karjeras modeļa, kā arī drīzumā sāksies augstākās izglītības institūciju konsolidācijas projektu sagatavošana un īstenošana. Lai varētu sekmīgi reformēt augstākās izglītības nozari un izmantot to valsts attīstības un starptautiskās konkurētspējas mērķim, ir nepieciešams pilnveidot augstākās izglītības finansēšanas sistēmu, kas ļaus veicināt augstākās izglītības kvalitāti, pieejamību, kā arī efektīvu resursu izmantošanu.

Lai šo paveiktu, tiek piedāvāts turpināt attīstīt jau esošo trīs pīlāru modeli, pastiprinot tā stiprās puses un koriģējot vājās. Primārais mērķis ir veicināt sistēmas kvalitāti caur resursu pieejamību un mainīt fokusu no procesa uz noteiktiem rezultātiem. Šobrīd Latvijas augstākajai izglītībai būtiski trūkst finansējuma, salīdzinot ar citām ES un OECD valstīm, pie tam Latvija jau pašlaik ir valsts ar trešo augstāko privātā finansējuma īpatsvaru augstākajā izglītībā no Eiropas OECD valstīm. Tādēļ uzsveram, ka priekšlikumi attiecībā uz privātā finansējuma piesaisti nav domāti valsts finansējuma aizstāšanai, bet papildināšanai.

¹ Pēc Džini koeficienta, kas mēra ienākumu nevienlīdzību, Latvijā joprojām saglabājās augsta ienākumu nevienlīdzība, salīdzinot ar pārējām Eiropas Savienības dalībvalstīm. Latvijā bija otra augstākā Džini koeficienta vērtība starp ES valstīm. Sliktāka ienākumu nevienlīdzība ir tikai Bulgārijā. Vairāk informācijas https://lvportals.lv/dienaskartiba/335820-2020-gada-majsaimniecibu-riciba-esosie-ienakumi-pieauga-par-81-2021#_ftn4 un https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_di12/default/table?lang=en

Lai risinātu sistēmas izaicinājumus, tiek piedāvāts:

1) palielināt valsts finansējumu uz studējošo, mainot finansēšanas formulu, finansiālā atbalsta iegūšanas nosacījumus (prasības pret studējošo un programmu, ieviest starp finansēšanas rādītājiem absolventu skaitu, ne tikai studējošos u.c.);

2) radīt iespējas piesaistīt studējošo un darba devēju līdzmaksājumu studiju izmaksu segšanai;

3) ieviest t.s. sociālās budžeta vietas valsts augstskolās jauniešiem no trūcīgām un maznodrošinātām ģimenēm;

4) nodrošināt augstākās izglītības pieejamību studējošiem, kas bija dienējuši Valsts aizsardzības dienestā;

5) palielināt otrā pīlāra, jeb snieguma finansējuma apjomu un ieviest jaunus snieguma rādītājus (absolventu nodarbinātības kvalitāte u.c.);

6) ieviest III pīlārā budžeta finansējumu izcilības iniciatīvām, sākot 2023.gadā ar finansējumu Latvijas augstskolu dalībai Eiropas universitāšu konsorcijs.

Ievērojot minēto un pamatojoties uz Augstskolu likuma pārejas noteikumu 77. un 81. punktu, informatīvo ziņojumu "Augstākās izglītības pārvaldības modernizācijas un jaunā augstākās izglītības finansēšanas modeļa ieviešanas gaita un rezultāti", rīkojumā "Par jauna augstākās izglītības finansēšanas modeļa ieviešanu Latvijā" dotajiem uzdevumiem, Izglītības un zinātnes ministrija (turpmāk- ministrija, arī IZM) ir sagatavojusi konceptuālo ziņojumu "Par turpmāko augstākās izglītības finansēšanu".

Saskaņā ar absolventu monitoringa datiem, salīdzinot iedzīvotājus ar tikai vidējo izglītību un augstāko, ir novērojams, ka visu 2020. gada valsts AII absolventi pelnīja par 99.5 MEUR vairāk, kas nozīmē papildu 57.1 MEUR ieņēmumus caur VSAOI un IIN. Savukārt, pieņemot, ka tie vēl 30 gadus strādās, pa viņu karjeru IIN ieņēmumi sasniegs 695 MEUR, kas, pret valsts budžeta dotāciju 2020. gadā 109.6 MEUR apmērā nozīmē to, ka pret katru ieguldīto eiro no valsts tiek atgūti 6,34 un investīcijas augstākajā izglītībā atmaksājas nepilnos piecos gados, pēc kā valstij ir tīrā peļņa. Šī iemesla dēļ, ministrija aicina lūkoties uz šīs reformas nepieciešamajām summām nevis kā izdevumiem bet kā investīcijām, kas ne tikai pašas sevi apmaksā vidējā termiņā, bet arī ilgtermiņā nes būtisku pienesumu valsts budžetam un labklājību valstij.

Esošā sistēma	Jaunā sistēma
Lielāka daļa no studējošajiem (60%) maksā pilnu studiju maksu, veidojot faktiski sociāli regresīvo sistēmu, kur iespēja iegūt budžeta vietu (40% no studējošiem) korelē ar ģimenes labāku sociāli ekonomisko stāvokli	Pilnībā valsts dotētās augstākās izglītības ieviešana pēc sociāliem kritērijiem studējošiem no maznodrošinātām ģimenēm, kā arī koledžās, veselības aprūpes, STEM un pedagogijas jomās.
Pašreizējā modelī ir liels uzsvars uz procesu (studējošo skaits), sniegumā	Snieguma finansējuma apmēra palielināšana līdz vismaz 10% no bāzes

Esošā sistēma	Jaunā sistēma
balstīts augstskolu finansējums sastāda mazu daļu no kopējā finansējuma	finansējuma, ieviešot jaunus kritērijus (absolventi, nodarbinātība)
Latvijā ir viens no zemākajiem finansēšanas līmeņiem uz vienu studējošo starp Eiropas un OECD valstīm, kā arī zems kopējais augstākās izglītības finansēšanas īpatsvars no valsts iekšzemes kopprodukta	Valsts finansējuma aktualizācija studiju vietu bāzes izmaksām, kā arī studējošā vai darba devēja līdzmaksājuma ieviešana
Pietrūkst iespēju aktīvai darba devēju līdzdalībai cilvēkkapitāla attīstībā (gan studiju maksas segšana, gan stipendijas prakses laikā tiek apliktas ar iedzīvotāju ienākuma nodokli)	Kārtība, kādā darba devēji var daļēji vai pilnībā segt studiju maksu (līdzmaksājumu), kā arī stipendiju prakses laikā, nepiemērojot iedzīvotāju ienākuma nodokli
Stipendiju apmērs ir viens no mazākajiem reģiona un nav audzis līdz ar patēriņa groza cenu pieaugumu.	Valsts stipendiju pilnveide, palielinot to apmēru un skaitu
Stipendijas ir sociāli regresīvas, jo tiek piešķirtas pēc akadēmiskajiem kritērijiem, kas korelē ar ienākumiem	Sociālo stipendiju saņēmēju loka paplašināšana, lai nodrošinātu papildu finansiālo atbalstu tiem, kuriem tas ir visvairāk nepieciešams
Sabiedrībai aktuāls izaicinājums ir stiprināt valsts aizsardzību	Atbalsts augstākās izglītības iegūšanai studējošiem, kas bija dienējuši Valsts aizsardzības dienestā (budžeta vietas un stipendijas)
Pedagogu trūkums izglītības iestādēs	Kredītu dzēšana, ja strādā izglītības iestādē
Finansēšanas sistēma neparedz dalību Eiropas Universitāšu iniciatīvā, tādējādi ierobežojot iespēju Latvijas augstskolām sadarboties ar vadošajām Eiropas universitātēm	Trešā pīlāra ietvaros izveidot atbalsts dalībai Eiropas Universitāšu iniciatīvā programmu
Šobrīd netiek apkopota informācija par studējošo un reflektantu apmierinātību ar savām studijām valsts līmenī un informācija netiek izmantota, lai sniegtu informāciju reflektantiem un politikas veidotājiem	Regulāras nacionālās studējošo un absolventu aptaujas izveide

Izmantotie termini un saīsinājumi

AII	Augstākās izglītības iestāde (augstskola vai koledža)
ASV	Amerikas Savienotās Valstis
ECTS	Eiropas kredītpunktu pārneses un uzkrāšanas sistēma
EEZ	Eiropas Ekonomikas zona
ES	Eiropas Savienība
IKP	Iekšzemes kopprodukts
IZM, ministrija	Izglītības un zinātnes ministrija
MKN	Ministru kabineta noteikumi
OECD	Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācija
VIAA	Valsts izglītības attīstības aģentūra
VIIS	Valsts izglītības informācijas sistēma

Augstākās izglītības finansēšana Latvijā un pasaules labā prakse

Augstākās izglītības finansēšana Latvijā

2015. gadā Ministru kabinets atbalstīja ministrijas izstrādāto konceptuālo ziņojumu "Jauna augstākās izglītības finansēšanas modeļa ieviešana Latvijā"². Šī ziņojuma ietvaros tika izvērtēts tā brīža Latvijas augstākās izglītības sistēmas sniegums un to, kādā veidā finansēšanas sistēma to veicina vai ierobežo. Konceptuālais ziņojums tika balstīts uz Pasaules bankas veikto pētījumu³. Kā būtiskākais rezultāts finansēšanas reformai bija trīs pīlāru finansēšanas modeļa ieviešana, kas piešķirtu finansējumu ne tikai esošās kapacitātes uzturēšanai, bet arī balstoties uz augstākās izglītības iestāžu sniegumu un inovāciju kapacitāti.

1.attēls

	1. Pīlārs Bāzes finansējums	2. Pīlārs Snieguma finansējums	3. Pīlārs Attīstības finansējums
Studijas	Pamatdarbība: <ul style="list-style-type: none"> • Studiju vietu skaits (pa nozarēm) • Izmaksu koeficients 	Institucionālie indikatori Sniegums: <ul style="list-style-type: none"> • Pētniecībā nodarbināto maģistrantu, doktorantu, maģistru, doktoru skaits • Pēc nozares pasūtījuma veikto pētījumu finansējums • Starptautisko projektu finansējums • Pašvaldību finansējums • Mākslas un radošie projekti 	Attīstība: Uz profilu orientēts konkurences finansējums un mērķa līgumi studijas+petniecība infrastruktūras attīstība + «trešā misija»
Pētniecība	<ul style="list-style-type: none"> • Zinātniskais personāls (pa nozarēm) • Nozaru koeficients 		Izcilības Centru finansējums

Tāpat arī konceptuālā ziņojuma ietvaros tika paredzēti vairāki scenāriji atbilstoši tam, cik daudz valsts resursi tiktu ieguldīti sistēmā.

Pasaules Bankas pētījuma ietvaros tika izvirzīti trīs scenāriji augstākās izglītības reformas ieviešanai:

1. zināšanu sabiedrības attīstības scenārijs;

² <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40335458>

³ <http://polsis.mk.gov.lv/documents/5245>

2. ierobežotas izaugsmes scenārijs;
3. nepietiekamības scenārijs.

Saskaņā ar minētajiem scenārijiem sniegtā balstītu finansēšanas instrumentu ieviešana notiek proporcionāli finansējuma līmeņa pieaugumam. Visi scenāriji piedāvā iespēju padarīt sistēmu konkurētspējīgāku un orientētu uz kvalitāti, tomēr nepietiekama finansējuma gadījumā, pat saglabājot stabilu bāzes finansējumu, konkurētspējas un kvalitātes pieaugums stagnēs.

Līdz šim Latvijā augstākās izglītības **sektors ir finansēts pēc nepietiekamības scenārija**. Sekojot Pasaules bankas ekspertu ieteikumiem, Latvijas augstākās izglītības sistēmā notiek pārvaldības reforma, kas veicinās augstākās izglītības pārskatbaidību un resursu efektīvu izmantošanu. Tomēr pat pie efektīvākas resursu izmantošanas esošais sistēmas resursu apjoms nav pietiekams, lai atbilstu vietējā darba tirgus un tautsaimniecības attīstības vajadzībām un sasniegtu starptautisko konkurētspēju.

2.attēls

Publiskie izdevumi augstākajai izglītībai, īpatsvars (%) no iekšzemes kopprodukta, 2018.gada dati⁴

Līdz vidējam augstākās izglītības finansēšanas līmenim ES valstīs, rēķinot ar Latvijas prognozēto iekšzemes kopproduktu 2022.gadā, pašlaik pietrūkst 62 milj. euro. Līdz Igaunijas līmenim ~ 180 milj. euro, kas orientējoši atspoguļo pilnībā valsts dotētas augstākās izglītības ieviešanas izmaksas. Tā kā vidējā termiņā maz ticams ka tiks pieņemts lēmums par pilnībā valsts dotēto augstāko izglītību, ministrijas skatījumā **vidējā termiņa budžetā papildus nepieciešamais finansējums ir vismaz 60 milj. euro, kas ļautu tuvuoties vidējam ES finansēšanas līmenim**. Tas būtu sadalāms starp pirmo, otro un trešo pīlāru- aktualizējot studiju vietas izmaksas, ieviešot jaunus snieguma rādītājus un izcilības iniciatīvas.

4 Dati no OECD, Education at a Glance 2021. Pieejams: <https://www.compareyourcountry.org/snaps/education-at-a-glance-2021/en/2821/2018>

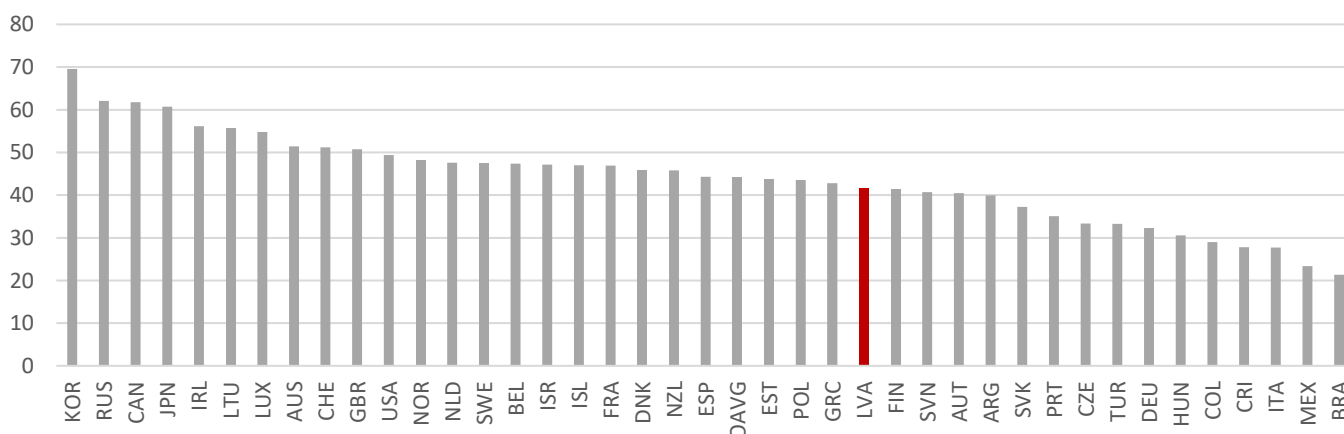
Pašreizējās augstākās izglītības finansēšanas sistēmas trūkumi

Latvijas augstākās izglītības sniegums vairākos aspektos iepaliek no citām reģiona valstīm. Tāpat arī Latvijas augstākās izglītības finansēšanas sistēmai ir nepieciešama pilnveide, lai varētu veicināt papildu resursu ieplūšanu sistēmā, augstākās izglītības sasaisti ar valsts attīstības stratēģiskajiem mērķiem, kā arī stimulēt izcilību un stratēģisko specializāciju.

2020. gadā Saeimas pasūtītajā pētījumā par bezmaksas augstākās izglītības ieviešanas iespējām Latvijā⁵ tika salīdzināts Latvijas augstākās izglītības sniegums ar citām reģiona valstīm. Salīdzinot Latvijas sniegumu ar citām Baltijas un Ziemeļvalstu reģiona valstīm, ir secināmi šādi aspekti:

- Latvijai ir otrais zemākais iedzīvotāju ar augstāko izglītību īpatsvars pēc Somijas;
- studējošo īpatsvars no kopējā iedzīvotāju skaita 20-25 gadu vecumā Latvijā ir salīdzinoši augsts;
- lai gan dati par studējošo atbirumu ir ierobežoti un bieži vien grūti salīdzināmi dēļ metodoloģiju atšķirībām, Latvijā atbirums ir virs vidējā Ziemeļvalstīs, kaut arī zem vidējā Ekonomiskās sadarbības un attīstības organizācijas (turpmāk - OECD) dalībvalstīs;
- Latvijā ir vieni no zemākajiem kopējiem (publiskajiem un privātajiem) izdevumiem uz vienu studējošo Eiropas OECD valstīs un otrie zemākie reģionā pēc Lietuvas;
 - vērtējot izdevumus pret IKP, Latvija tie ir ievērojami zemāki nekā vidēji ES un OECD valstīm. Salīdzinot ar Igauniju, Latvijai ir zemāks gan publisko, gan privāto līdzekļu ieguldījums pret IKP augstākajā izglītībā;

3. attēls: Iedzīvotāju īpatsvars ar augstāko izglītību OECD valstīs 25-34 gadu vecumā 2018. gadā⁶

⁵ 2020. gada Latvijas Republikas Saeimas pasūtītais pētījums "Igaunijas un Ziemeļvalstu pieredze bezmaksas augstākās izglītības ieviešanā"

⁶ <https://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/>

⁷ Latvijas Nacionālā Reformu Programma "Eiropa 2020" stratēģijas īstenošanai: progressa ziņojums, pieejams: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-european-semester-national-reform-programme-latvia-lv.pdf>

nepieciešamība finansiāli atbalstīt topošos pētniekus, tādējādi veicinot arī akadēmiskā personāla ataudzi.

- Augstākā izglītības finansēšanas sistēma turpina atražot nevienlīdzību valstī, primāri finansējot studējošos atbilstoši to sniegumam (kas korelē ar labāku ģimenes sociāli ekonomisko situāciju), nevis to nepieciešamībai pēc papildu finansējuma. Uz šo problēmu ir norādījuši arī Pasaules Bankas eksperti, veicot izpēti par Latvijas augstākās izglītības sistēmu.
- Pastāvošā augstākās izglītības finansēšanas sistēma nestimulē privātā sektora iesaisti augstākās izglītības finansēšanā un cilvēkkapitāla attīstībā, jo šobrīd pastāv finansiāli neizdevīga un birokrātiski smagnēja sistēma, kādā veidā darba devēji var maksāt stipendijas studējošiem prakses laikā darbu vai segt studiju izmaksas;
- Papildus, ir vērojamas nepilnības augstskolu darba uzraudzībā pārvaldības informācijas sistēmas trūkumu dēļ. Nav pietiekami labi attīstīta snieguma rādītāju sistēma ar noteiktām prioritātēm un efektīvas datu vākšanas metodes, kas kavē uzraudzību. Joprojām pastāv problēmas ar valsts pārvaldei un augstākās izglītības iestādēm pieejamo informāciju un datiem.

Pie esošā modeļa ir iespēja, izmantojot trīs pīlāru modeli, mērķtiecīgi un efektīvi ieguldīt resursus, tos piešķirot par konkrētu sniegumu. Tāpat arī pieņemtā iestāžu tipoloģija sniedz pamatu iestāžu misiju diversifikācijai. Iestāžu misiju diversifikācija ir būtisks solis augstākās izglītības ekosistēmas pilnveidē, jo mazinās nepamatotu savstarpēju dublēšanos starp augstākās izglītības iestādēm, ciešāku sasaisti ar valsts attīstības prioritātēm, kā arī efektīvāku un mērķtiecīgāku resursu izmantošanu.

Pasaules tendences augstākās izglītības finansēšanā

Augstākās izglītības finansēšanas formula var sastāvēt no vairākām komponentēm. Latvijas gadījumā augstākās izglītības finansēšanas sistēma balstās uz trīs komponentēm jeb pīlāriem – bāzes, snieguma un attīstības. Bāzes pīlāra mērķis ir prognozējams un uzticams finansējums, kas nodrošina augstākās izglītības institūciju pamatfunkciju nepārtrauktību un ilgtermiņa plānošanu. Snieguma pīlāra mērķis ir radīt finansiālus stimulus izaugsmei un noteiktu mērķu sasniegšanai. Savukārt attīstības pīlāra mērķis ir stimulēt inovācijas, pētniecības vai studiju izcilību, iestāžu specializāciju un profilu attīstību. Katra pīlāra mērķus ir iespējams īstenot, izmantojot vairākus finansēšanas veidus.

Pasaules praksē augstākās izglītības finansēšanas rīkus var iedalīt četrās plašās grupās⁸:

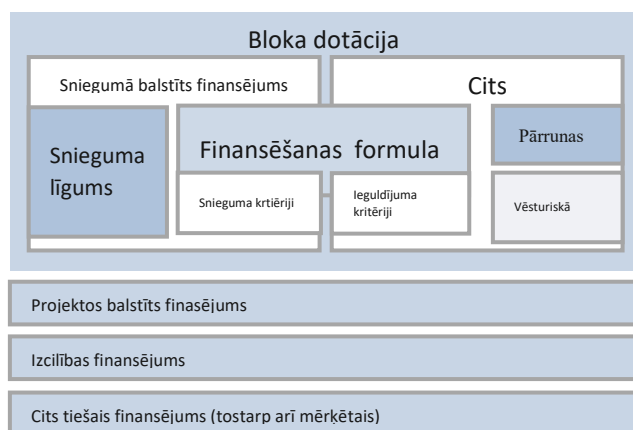
- Bloka dotācija
- Projektu finansējums
- Izcilības finansējums
- Mērķfinansējums

Bloka dotācijas ietvaros tiek vēl sīkāk izdalīti specifiskie principi, pēc kuriem tiek sadalīts šis finansējums:

- formulā balstītais studiju finansējums, t.sk. normētās izmaksās balstīts
- uz vēsturiskajiem principiem balstītais finansējums
- formulā balstītais snieguma finansējums
- pārrunu ceļā noteiktais finansējums
- snieguma līgums

4.attēls

Pruvot et al 2015

Šobrīd Latvijā faktiski ir uz vēsturiskajiem principiem balstītais finansējums un formulā (normētajās izmaksās) balstītais studiju finansējums. Lai atbilstu pasaules labākai praksei, uz vēsturiskajiem principiem balstīto komponenti būtu jāaizvieto ar elastīgāku

⁸ Pruvot et al, 2015, Strategies for Efficient Funding of Universities in Europe https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-20877-0_11

sistēmu, kas veicinātu sasaisti ar valsts attīstības prioritātēm un augstskolu kapacitāti (sasniegto izcilību). Kopumā attīstītajās valstīs tendence ir palielināt snieguma finansējuma nozīmi, jo tiek uzskatīts, ka tas veicina pārskatatbildību un sasaisti ar valsts attīstības mērķiem⁹.

Attīstoties pasaules pieredzei augstākās izglītības snieguma finansēšanā, citas valstis aizvien vairāk piekropj augstākās izglītības finansēšanas sistēmas, kas:

- stimulē specifiskās augstskolu misijas un veicina to daudzveidību;
- ņem vērā augstskolu izejas pozīcijas snieguma vērtēšanā;
- nošķir kvalitāti un ražīgumu/produktivitāti;
- sniedz informāciju pašām augstākās izglītības iestādēm un ļauj tām uzlabot savu darbību;
- veicina eksperimentēšanu un fundamentāli jaunas darbības;
- veicina sadarbību gan starp augstskolām, gan ar citām iesaistītām pusēm.¹⁰

Gan Eiropā¹¹, gan ASV¹² aizvien vairāk finansēšanas sistēmas ņem vērā to augstākās izglītības iestāžu misiju daudzveidību. Tā, piemēram, lietišķo zinātņu augstskolai misija un institucionālie mērķi var būtiski atšķirties no zinātnes universitātēs. Ņemot vērā Saeimas pieņemto institucionālo tipoloģiju, kas paredz dažādas augstskolu misijas, gan arī pārvaldības reformu, kas sniegs augstskolām kapacitāti jaunu vīziju izveidē, ir būtiski, ka finansēšanas sistēma atbalsta šo ekosistēmas attīstību un veicina to.

Vērtējot iestāžu darbību daudzās sistēmās tiek ņemta vērā to izejas pozīcijas¹³. Piemēram, ja iestāde vēsturiski ir saņēmusi mazāku finansējuma apmēru vai galvenokārt strādā ar sabiedrības grupām, kurām varētu būt zemāka sagatavotība studijām, tad šie faktori būtu jāņem vērā un jāvērtē galvenokārt iestādes pievienotā vērtība, nevis to, cik veiksmīga ir tās izejas pozīcija. Šī iemesla dēļ nereti tiek veidotas sistēmas, kur savstarpēji sacenšas tikai līdzīgas iestādes par snieguma finansējumu, tādā veidā radot diferencētas prasības kandidēšanai uz snieguma finansējumu.

Tāpat arī aizvien plašāk tiek izmantoti snieguma līgumi, kas tiek noslēgti starp finansējuma devēju un augstākās izglītības iestādi un paredz konkrētu iestāžu rīcību apmaiņā pret finansējumu¹⁴. Šādi līgumi tiek izmantoti, lai veicinātu iestāžu eksperimentēšanu un jaunu darbības virzienu attīstību. To eksperimentālas dabas dēļ, ar tām saistītās sankcijas parasti ir minimālas, lai mudinātu iestādes izmēģināt inovatīvās pieejas. Piemēram, jaunu

⁹ [define thematic report performance-based funding of universities in europe.pdf \(eua.eu\)](#)

¹⁰ Melo & Figueiredo, 2019, Performance management and diversity in higher education: an introduction <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11233-019-09044-x>

¹¹ Ibid

¹² Miller, 2016, Higher Education Outcomes-Based Funding Models and Academic Quality. <https://www.luminafoundation.org/files/resources/ensuring-quality-1.pdf>

¹³ Ibid

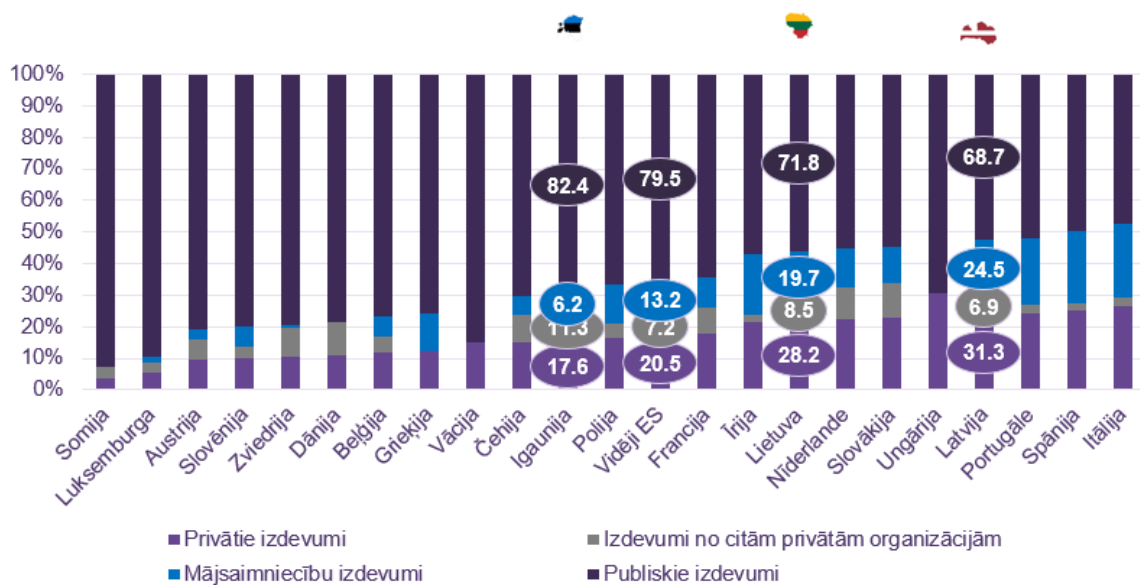
¹⁴ Melo & Figueiredo, 2019, Performance management and diversity in higher education: an introduction <https://link.springer.com/article/10.1007%2Fs11233-019-09044-x>

studiju piedāvājumu attīstība, ciešāka sasaiste ar savu reģionu, vai arī lai veicinātu starptautiski atzītu izcilību¹⁵.

Tāpat arī vairākas valstis piesaista papildus resursus augstākajai izglītībai ne tikai no valsts, bet arī no privātā sektora un mājsaimniecībām. Šāda pieeja ļauj veidot stabilāku augstākās izglītības sistēmu situācijā, kad ir nepietiekams valsts finansējums. Latvijas augstākās izglītības sistēma arī iekļaujas šajā tendencē, būdama valsts ar trešo lielāko privātā finansējuma īpatsvaru augstākās izglītības finansējumā starp Eiropas OECD valstīm.

5. attēls: Publisko un privāto izdevumu sadalījums augstākajai izglītībai, %, 2018¹⁶

Tomēr ir būtiski norādīt, ka sistēmas līmeņa finansējums nesadalās tādā pašā

proporcijā pa augstākās izglītības iestādēm. Piemēram, Eiropas visekstrēmākajā privātā finansējuma apmēra gadījumā, Anglijā, vidēji augstākās izglītības iestāde gandrīz pusi no sava finansējuma saņem no valsts. Iemesls šādai atšķirībai varētu būt tajā, ka pastāv salīdzinoši mazs skaits ar lielām iestādēm, kuras darbojas balstoties gandrīz tikai uz privāto finansējumu.

Šobrīd gan vērtējot pēc augstākās izglītības finansējuma kā īpatsvara no valsts iekšzemes kopprodukta, Latvija ir pēdējā vietā Baltijas un Ziemeļvalstu reģionā, un salīdzinot ar Igauniju, kur ir pilnībā valsts dotētā augstākā izglītība, Latvijā ir zemāks gan valsts, gan privāto līdzekļu ieguldījums augstākajā izglītībā kā īpatsvars no iekšzemes kopprodukta. Viens no šī ziņojuma mērķiem ir risināt nepietiekamo gan valsts, gan mājsaimniecību un privātā finansējuma apjomu.

¹⁵ “As such, current versions of Performance Agreements in the Netherlands now focus solely on the quality of education, rely to a greater extent on qualitative assessments and grant more autonomy to institutions than earlier incarnations” Ibid

¹⁶ Dati no OECD, *Education at a Glance 2021*.

Pieejams: <https://www.compareyourcountry.org/snaps/education-at-a-glance-2021/en/2915/2018>

Ņemot vērā esošo nepietiekamo augstākās izglītības finansējumu, jēgpilna pāreja uz pilnībā valsts dotēto izglītību nebūs iespējama, ja netiks nodrošināts būtisks valsts resursu ieguldījumu pieaugums¹⁷. Pie nepietiekama finansējuma, valsts dotēta augstākā izglītība var kļūt par nevienlīdzības veicinātāju un resursu trūkuma dēļ stagnēt.

Tomēr arī tajās valstīs, kur studējošais maksā ievērojamu studiju maksu, aizvien biežāk tiek aktualizēts jautājums par to, ka studiju maksas nav spējīgas nosegt visas institucionālās izmaksas, pat ja ir attīstīta ziedotāju kultūra, kas sniedz miljonu ziedojumus katru gadu, kā tas ir ASV. Piemēram, Anglijas universitātes 2022. gadā jau ir paziņojušas, ka tās zaudē naudu uz katru uzņemto vietējo studējošo un apsver samazināt vietējo uzņemto studējošo skaitu par labu starptautiskajiem studentiem¹⁸.

Ņemot vērā abu pieeju vājās un stiprās puses, izskan pētnieku priekšlikumi veidot sistēmu, kuras ietvaros tiktu izmantotas abu sistēmu stiprās puses¹⁹. Piedāvājuma pamatā ir ideja par līdzmaksājuma ieviešanu augstākajā izglītībā, kā ietvaros studējošie maksātu summu, kas atbilst Latvijas iedzīvotāju maksātspējai, valstij nosedzot lielāko daļu no studiju izmaksām. Līdzmaksājuma apmērs varētu variēt atkarībā no iestādes kvalitātes, pieprasījuma pēc studiju programmas un atbilstības darba tirgus vajadzībām, taču lai atbilstu maksātspējai, līdzmaksājums būtu robežās starp 10% līdz 25% no iekšzemes kopprodukta (turpmāk- IKP) uz iedzīvotāju. IKP Latvijā 2021.gadā faktiskajās cenās uz iedzīvotāju bija 17 454 euro. No tā 10%-25% būtu 1 744 euro- 4 364 euro, kas būtu kopsumma par visiem studiju gadiem.

Šāda pieeja veicinātu augstākās izglītības pieejamību, jo veidotu to finansiāli pieejamāku visiem studējošajiem, ne tikai budžeta vietās studējošajiem, kā arī sniegtu elastību finansēšanas sistēmā, diversificējot iestāžu ienākumu plūsmas.

¹⁷ 2020. gada Latvijas Republikas Saeimas pasūtītais pētījums "Igaunijas un Ziemeļvalstu pieredze bezmaksas augstākās izglītības ieviešanā"

¹⁸ <https://www.theguardian.com/education/2022/jun/29/uk-universities-warn-tuition-fee-crisis-could-mean-home-student-cutbacks>

¹⁹

<https://www.internationalhighereducation.net/en/handbuch/gliederung/#/Beitragsdetailansicht/871/3492/Needed%253A-Financing-Policies-That-Are-Both-Affordable-and-Sustainable>

Studējošo finansiālā atbalsta sistēmas dažādās pasaules valstīs

Lai gan augstākās izglītības sistēmās mēdz būt noteikta studiju maksa, kas studējošajiem ir jāmaksā, nereti vienlaicīgi tiek veidotas studējošo finansiālā atbalsta sistēmas, kuru mērķis ir diferencēt faktiskās studēšanas izmaksas.

Tāpat pastāv vairāki finansiālā atbalsta veidi. Vispopulārākā atbalsta sistēma Eiropas Augstākās izglītības telpā ir stipendijas studējošajiem (41 sistēmās), bet otrā vietā ir kreditēšanas sistēma (28 sistēmas). Dažās valstīs pastāv atbalsts studējošo vecākiem caur nodokļu atlaidēm (22 sistēmas)²⁰.

Stipendiju piešķiršanai ir iespējams izmantot dažādus kritērijus, kas visbiežāk tiek iedalīti divās grupās – balstoties uz studējošo akadēmiskiem sasniegumiem vai balstoties uz studējošo vajadzībām. Eiropas Augstākās izglītības telpā visbiežāk (32 sistēmās) stipendijas tiek piešķirtas balstoties uz studējošo vajadzībām, ņemot vērā sociālekonomisko stāvokli, un 22 sistēmās pastāv stipendijas, kas tiek piešķirtas balstoties uz studējošo akadēmisko sniegumu. Kopumā stipendijas balstoties uz studējošo vajadzībām palielina augstākās izglītības pieejamību valstī, bet pēc akadēmiskajiem sniegumiem to pat nedaudz samazina²¹.

Paralēli pastāv arī risinājumi, kas faktiski apvieno dažādas pieejas. Tā, piemēram, ASV pastāv TEACH stipendija, kas ir paredzēta kā atbalsts indivīdiem kļūt par skolotājiem. Tomēr, ja indivīds pēc absolvēšanas nestrādā par pieprasīta priekšmeta skolotāju skolā, kurā mācās mazturīgi studenti, tad stipendija pārvēršas par kredītu, kas ir jāatmaksā²². Tomēr, izvērtējot šo programmu, ASV valdība ir secinājusi, ka stipendiju saņēmēji nereti paši pārvērtē savas spējas izpildīt prasības, kā rezultātā 63% no saņēmējiem nebija spējīgi to izpildīt.

Tāpat arī ir iespējams otrāds risinājums, kura ietvaros kredīts tiek faktiski pēc fakta padarīts par stipendiju. Šāda veida risinājums pastāv Apvienotajā karalistē, kur gandrīz visi studējošie izmanto valsts izsniegto kredītu iespējas. Šie kredīti ir ar īpatnēju atmaksas kārtību- studējošie sāk atmaksāt kredītu tikai tad, kad sasniedz noteiktu ienākumu sliekšni- kad sāk pelnīt virs 25 000 mārciņām gadā, un tie katru mēnesi maksā noteiktu procentu no saviem ienākumiem. Ja 30 gadu laikā pēc absolvēšanas kredītņēmējs nav atmaksājis kredītu, atlikumu dzēš valsts. Balstoties uz šo, tiek lēsts, ka 83% no visiem absolventiem neatmaksā savus kredītus pilnībā²³.

Kopumā Eiropā izmanto dažādas kombinācijas ar minētiem elementiem. Piemēram, Skandināvijā piedāvā gan stipendijas, gan arī kredītus dzīvošanas izmaksas segšanai. Piemēram, Zviedrija, neskatoties uz pilnībā valsts dotēto augstāko izglītību, ir valsts, kurā

²⁰ https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/national-student-fee-and-support-systems-european-higher-education-201819_en

²¹

<https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/31497/WPS8802.pdf?sequence=4&isAllowed=y>

²² <https://studentaid.gov/understand-aid/types/grants/teach>

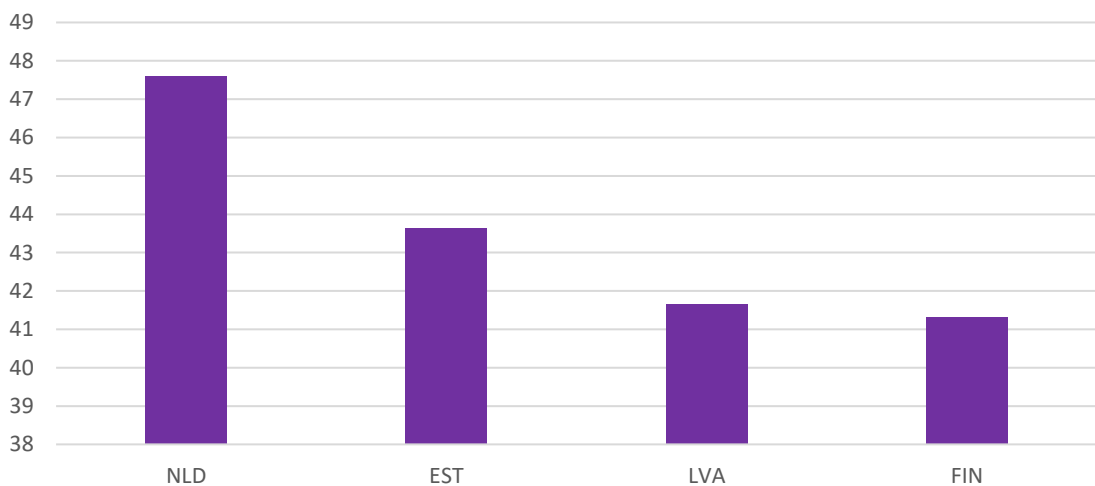
²³ <https://publications.parliament.uk/pa/cm201719/cmselect/cmtreasy/478/47804.htm>

izglītības finansējuma sistēmu, kas ņem vērā iestāžu misiju atšķirības un vērtē iestādes atbilstoši to misijām.

Nīderlandes pieeja augstākās izglītības finansēšanai, kas ietver studējošo līdzmaksājumu, ir spējusi sasniegt gan augstu izglītības kvalitāti, gan arī augstu pieejamību. Ieviešot līdzmaksājumu ir iespēja nodrošināt augstākās izglītības iestādes ar papildu nepieciešamajiem resursiem jauna kvalitātes līmeņa sasniegšanai. Tāpat arī līdzmaksājuma sistēma, ja ieviesta uz stipras kreditēšanas sistēmas pamata, palīdz padarīt augstāko izglītību pieejamāku, jo tad valsts var galvenokārt nodrošināt finansiālu atbalstu tiem studējošajiem, kuriem tas ir visvairāk vajadzīgs un veicināt to motivāciju studēt.

Tāpat arī no sistēmas snieguma vērtējuma, Nīderlandes augstākās izglītības sistēma visveiksmīgāk nodrošina kvalitāti un pieejamību. **Vairāk nekā trīs ceturtdaļas no studējošajiem Nīderlandē studē universitātē, kas ir pasaules top 200²⁵**, kā arī Nīderlande nodrošina būtiski augstāku augstākās izglītības pieejamību.

6. attēls: Iedzīvotāju īpatsvars ar augstāko izglītību 25-34 gadu vecumā²⁶

Igaunija

Kopš 2016. gada Igaunijā augstākā izglītība tiek finansēta pēc diviem principiem – ar nemainīgu bāzes izmaksu komponenti un mainīgu snieguma rādītāju komponenti. Snieguma rādītāju summa no kopējā valsts ieguldījuma iestādē var sasniegt pat 75%. Kā snieguma rādītāji tiek izmantoti uzņemto studējošo skaits, studiju kvalitāte un absolventu skaits. Līdzīgi kā Latvijā, arī Igaunijā Izglītības un zinātnes ministrija paraksta līgumu ar iestādi, kas saņem finansējumu, tādā veidā koordinējot iestāžu darbu²⁷.

Pamatstudiju un augstākā līmeņa studiju programmas bez maksas ir pieejamas personām, kuras studē igauņu valodā un kuras semestra laikā iegūst 30 kredītpunktus atbilstoši Eiropas Kredītu pārneses sistēmai (turpmāk – ECTS), bet gadā – 60 ECTS. Augstskolas studiju maksu var piemērot par katru ECTS, ko studējošais nav apguvis atbilstoši

²⁵ <https://www.researchcghe.org/perch/resources/publications/wp41.pdf>

²⁶ <https://www.oecd.org/education/education-at-a-glance/>

²⁷ Eurydice. (2017, October 9). Estonian Higher Education Funding [Text]. Eurydice - European Commission. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-funding-24_en

studiju plānam, izņemot vairākas studējošo grupas, piemēram, personas ar invaliditāti, vecāki vai aizbildņi bērniem līdz septiņu gadu vecumam, kā arī vecāki bērniem ar invaliditāti. Kopumā 2019./ 2020. akadēmiskajā gadā par studijām maksāja vien 13% pilna laika pamatstudijās un 16,4% augstākā līmeņa studijās studējošie.

Augstskolām ir tiesības noteikt studiju maksu nepilna laika studējošajiem un personām, kuras studē svešvalodā. 2019./ 2020. akadēmiskajā gadā Igaunijā svešvalodā studēja 7,3% studējošo. Kā arī 86% nepilna laika pamatstudiju un augstākā līmeņa studiju studējošajiem bija noteikta studiju maksa. Minētie studiju maksas nosacījumi vienādā līmenī attiecas gan uz Igaunijas pilsoņiem, gan uz starptautiskajiem studējošajiem, tostarp ārpus ES un Eiropas Ekonomikas zonas.

Finansiālā atbalsta mehānismi Igaunijā galvenokārt attiecas uz pilna laika studējošajiem, un tos piešķir, balstoties akadēmiskajos nopelnos vai sociālajos kritērijos. Sociālā atbalsta nodrošināšanai ikmēneša atbalsts ir 75 līdz 220 EUR robežās, kuru pilna laika studējošajiem izmaksā desmit mēnešus gadā – konkrētu apmēru nosaka atbilstoši ģimenes ienākumu līmenim. Vienlaikus pilna un nepilna laika studējošie ar invaliditāti vai kuri dzīvo sociālās aprūpes iestādēs var pieteikties augstākās izglītības iegūšanai paredzētam pabalstam. Studējošajiem ar invaliditāti ikmēneša pabalsta apmērs ir no 60 līdz 510 EUR.

Savukārt ikmēneša pabalsts par akadēmiskajiem nopelniem ir 100 EUR un to var iegūt personas ar izciliem studiju rezultātiem. Šo pabalstu pilna laika pamatstudiju un augstākā līmeņa studiju programmās 2019./ 2020. akadēmiskajā gadā ieguva 5-6% studējošo. Papildus tam pilna laika studējošie, kas studē prioritārās studiju programmās, var pretendēt uz speciālu ikmēneša pabalstu 160 EUR apmērā, kas datorzinātņu un informācijas tehnoloģiju programmās ir vēl lielāks – 160 līdz 300 EUR. Aptuveni 6% studējošo 2018./ 2019. akadēmiskajā gadā ieguva šādu speciālu pabalstu.

Vairākām personu grupām ir arī iespēja pieteikties valsts galvotam studiju aizdevumam. Uz to var pretendēt Igaunijas pilsoņi vai personas ar pastāvīgās uzturēšanās atļauju, kuras vismaz deviņus mēnešus studē pilna vai nepilna laika studiju programmās. Šādu iespēju 2019./ 2020. akadēmiskajā gadā izmantoja 4% pamatstudijās un 2% augstākā līmeņa studijās studējošie. Ja studijas netiek turpinātas nākamajā studiju līmenī, piešķirtā aizdevuma apmaksa ir jāuzsāk ne vēlāk kā gadu pēc studiju beigām. Pilna aizdevuma summa ir jāapmaksā laika periodā, kas ir dubultots ar studiju ilgumu.

Bez finansiāla atbalsta mehānismiem Igaunijā ir pieejami ar mācību izdevumiem saistīti nodokļu atvieglojumi, ja studējošais ir jaunāks par 26 gadiem un dzīvo Igaunijā, bet ģimenes pabalsti izglītojamo vecākiem Igaunijā nav pieejami.

Izvērtējot pāreju uz pilnībā valsts dotēto augstāko izglītību, Igaunijas Republikas Valsts kontrole 2019. gadā veiktajā auditā secināja, ka, lai arī studējošajiem ir iespējams augstāko izglītību iegūt īsākā laikā un ir samazinājies studijas pārtraukušo skaits, tomēr augstskolām ir ierobežotākas papildu ieņēmumu gūšanas iespējas un augstākās izglītības finansēšanas modelis ir novecojis. Vienlaikus arī augstākās izglītības reforma nav nodrošinājusi absolventu pieaugumu nozarēs, kurās trūkst speciālistu. Igaunija ir noteikusi jomas, kurās nepieciešamība pēc jauniem speciālistiem ir lielākā, bet tikai ar medicīnu un veselības aprūpi saistītās studiju programmas nodrošina nepieciešamo absolventu skaitu. Ziņojumā rekomendēts paplašināt valsts dotāciju izmaksu tajās jomās, kur nākotnē pieaugs nepieciešamības pēc darbaspēka. Statistiski studējošo skaits ir palielinājies gandrīz visās

studiju programmās, kurās studējošajiem piešķir specialitātē balstītas stipendijas (piemēram, STEM jomas). Nedaudz pieaudzis ir arī to studējošo skaits, kuri paralēli studijām strādā algotu darbu – no 50% 2013. gadā līdz 53% 2016.–2018. gadā²⁸.

Somija

Somijas augstākās izglītības sistēma sastāv no divām dažādām iestāžu grupām – universitātēm un augstskolām [*university of applied science*], kurām ir dažādi finansēšanas kritēriji. Abi iestāžu tipi tiek finansēti, balstoties uz bāzes un snieguma finansējumu. 39% no universitāšu finansējuma tiek piešķirts studiju procesam, 33% zinātnei, un 28% stratēģiskai attīstībai un sabiedrības iesaistei. Savukārt 79% no augstskolu finansējuma tiek piešķirts studiju procesam, 15% pētniecībai un attīstībai un 6% stratēģiskai attīstībai²⁹. Somijas studiju vietu skaits augstākajā izglītībā tiek noteikts pārrunās starp ministriju un augstskolām³⁰.

Augstāko izglītību regulējošie normatīvie akti Somijā neparedz nepilna laika studiju iespēju, kā arī netiek nodrošinātas koledžas līmeņa studiju programmas. Studējošajiem, kuri augstāko izglītību iegūst pamatstudiju un augstākā līmeņa studiju programmās, nav jāmaksā par savām studijām. Citāda situācija ir studējošajiem, kas nav EU vai EEZ valstu pilsoņi vai kas nav šajās valstīs ieguvuši pastāvīgo uzturēšanās aptauju. Ja šie studējošie pamatstudijas vai augstākā līmeņa studijas apgūst ne somu un ne zviedru valodā, tiem par studijām ik gadu ir jāmaksā vismaz 1500 EUR. Savukārt studijas somu vai zviedru valodā arī tiem ir bez maksas.

Standarta studiju stipendija ir pieejama ne ilgāk kā 54 mēnešus, ko var iegūt, ja studējošais akadēmiskajā gadā iegūst vismaz 45 kredītpunktus. Precīzu stipendijas apmēru nosaka, ņemot vērā studējošā materiālos apstākļus un vai studējošais dzīvo pie vecākiem. Gadījumos, kad studējošais irē savu dzīves vietu, ikmēneša atbalsta pakete sastāv no 1) 253 EUR lielas stipendijas, 2) valsts garantēta aizdevuma līdz 650 EUR un 3) mājokļa pabalsta 281-416 EUR robežās.

Studiju stipendiju var saņemt, ja studējošā gada ienākumi nepārsniedz 12 500 EUR. Vienlaikus stipendijas apmērs var samazināties tiem studējošajiem, kuriem nepienākas mājokļa pabalsts sakarā ar citu konkrētajā mājaisaimniecībā dzīvojošo personu ienākumu līmeni, piemēram, laulātā. Dati rāda, ka 2018./2019. akadēmiskajā gadā studiju stipendiju saņēma 50,9% pamatstudijās un 13,2% augstākā līmeņa studijās studējošie.

Tāpat Somijā ir pieejams valsts garantēts studiju aizdevums, kas var sasniegt 650 EUR mēnesī. Pabeidzot studijas plānotajā periodā, valsts var kompensēt 40% no kopējās studiju aizdevuma summas, ko izmaksā studējošajiem. Vidēji 2019. gadā valsts vienam studējošajam kompensēja 3836 EUR no studiju aizdevuma. Studējošie aizdevuma apmaksu pārsvarā uzsāk pusotru līdz divus gadus pēc studiju noslēguma, un apmaksas termiņš ilgst divtik ilgi kā nostudētais laiks.

²⁸ Simson, P. (2019, October 23). National Audit Office: Outcomes of reform for transition to free higher education are patchy. National Audit Office. <https://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/557GetPage/1/557Year/-1/ItemId/1179/amid/557/language/en-US/Default.aspx>

²⁹ Eurydice. (2017b, October 9). Finnish Higher Education Funding [Text]. Eurydice - European Commission. https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-funding-25_en

³⁰ Elken, M., Hovdhaugen, E., & Wiers-Jenssen, J. (2015). Higher Education in the Nordic Countries: Evaluation of the Nordic agreement on admission to higher education.

Kopumā 2018./ 2019. akadēmiskajā gadā studiju aizdevumu saņēma 49% pamatstudiju un 13% augstākā līmeņa studiju programmu studējošie. Savukārt vidējā summa, ko katru gadu studējošais kopumā saņem no finansiālā atbalsta mehānismiem, ir 13 000 EUR – summu veido stipendija, studējošā aizņēmums un mājokļa pabalsts. Vienlaikus Somija nepiedāvā nodokļu atvieglojumus studējošo vecākiem un ģimenes pabalstus.

Tomēr Somijas augstākās izglītības sistēmai ir būtiska nepilnība ar to, ka tā nenodrošina pietiekami lielu augstākās izglītības pieejamību, lai varētu nodrošināt pietiekamu skaitu ar augstākās izglītības absolventiem. Šī iemesla dēļ **Somija ir valsts ar zemāko iedzīvotāju īpatsvaru ar augstāko izglītību Baltijas un Ziemeļvalstu reģionā**. Tā iemesla dēļ, ka pastāv galvenokārt tikai valsts apmaksātas studijas un ir nepietiekams ieguldījums no valsts, lai palielinātu studiju vietu skaitu, **Somijas reflektantiem nepieciešams vairākus gadus pēc kārtas censties iestāties augstskolā**. Šī iemesla dēļ arī Somijā vidējais vecums, kurā uzsāk studijas, ir 24 gadi, salīdzinājumā ar 22 gadiem vidēji OECD³¹.

Nīderlande

Nīderlandes augstākās izglītības sistēma, līdzīgi kā Somijas, arī sastāv no divu iestāžu tipiem – universitātēm un augstākās profesionālās izglītības iestādēm. Augstākās izglītības iestādes saņem valsts finansējumu vairākos veidos:

- kā bloka dotāciju;
- balstoties uz to sniegumu;
- caur snieguma līgumiem³².

Visas iestādes saņem pamata finansējumu, kas ir diferencēts atbilstoši iestādes tipam. Zinātnes universitātes saņem finansējumu, lai nodrošinātu universitātes līmeņa studiju procesa, pētniecību, kā arī sadarbību ar klīniskām universitātes slimnīcām. Augstākās profesionālās izglītības iestādes saņem finansējumu, lai nodrošinātu profesionālā līmeņa studiju procesu, kā arī dizainu un izstrādi.

Paralēli valsts atbalstam studējošie arī maksā studiju maksu augstākās izglītības iestādēs. Valsts nosaka studiju maksas apmēru studējošajiem, kas ir no Eiropas Ekonomiskās zonas un kas studē bakalaura programmā un nav iepriekš ieguvuši bakalaura grādu vai maģistra programmā un nav iepriekš ieguvuši maģistra grādu, vai arī studē valsts finansētā programmā. Tāpat arī studiju maksas tiek centralizēti noteiktas studējošajiem, kas iegūst otro izglītību veselības aprūpē vai izglītībā.

Centralizēti noteiktais studiju maksas apmērs 2020./2021. studiju gadā bija 2143 EUR gadā no studenta. Lai veicinātu studiju pieejamību, studiju maksa pirmajā studiju gadā ir puse no šīs summas – 1071 EUR. Savukārt gadījumos, kad centralizēti noteikta studiju maksa neattiecas uz studējošajiem, universitātes vidēji nosaka studiju maksu 8000 EUR apmērā gadā bakalaura līmenī, bet augstākās profesionālās izglītības iestādes starp 6500 un 7000 EUR. Visaugstākā studiju maksa ir medicīnai, kas var maksāt līdz pat 32000 EUR. Maģistra

³¹ [Admissions should never be a conveyor belt | Wonkhe](#)

³² https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-funding-53_en

līmenī universitātēs studiju maksa ir vidēji 12000 EUR gadā, bet dažām programmām sasniedz pat 32000 EUR³³.

Kopējie izdevumi uz vienu studējošo Nīderlandes universitātēs ir vidēji 32400 EUR³⁴. Attiecīgi, vidējais studējošo līdzmaksājuma apmērs ir nedaudz virs 6% studējošajiem, uz kuriem attiecas valsts noteiktā studiju maksa, vai 25% apmērā studējošajiem, uz kuriem neattiecas.

Papildus tam, valsts finansējums tiek daļēji piešķirts balstoties uz iestādes sniegumu. Vidēji ceturtdaļa no universitāšu finansējuma tiek piešķirta balstoties uz snieguma komponentēm, kas ņem vērā iestādes absolventu skaitu un to, cik daudzi studējošie progresē savās studijās (neņem akadēmiskus atvaļinājumus un nepaliek uz vēl vienu gadu). Savukārt augstākās profesionālās izglītības iestādēm ir tādi paši kritēriji, bet snieguma daļa sastāda trešdaļu³⁵.

Kopumā pasaulē pastāvošas augstākās izglītības finansēšanas sistēmas varētu iedalīt sekojošās kategorijās:

- 1) Skandināvijas u.c. Ziemeļeiropas valstīs (Vācijā) prevalē pilnībā valsts dotētā augstākā izglītība. Studējošie izmanto stipendijas un studējošo kredītus dzīvošanas izmaksu segšanai studiju laikā; augstākā izglītība tiek uzverta kā publisks labums, visai sabiedrībai kopumā iegūstot no kvalificēta darba spēka un padarot par iespējamu tautsaimniecību ar augstu pievienoto vērtību. Šim modelim ir daudz priekšrocību, taču jāatzīmē arī, ka 1) tas darbojas valstīs ar ievērojami augstāku nodokļu slogu nekā Latvijā; vienīgais izņēmums ir Igaunija, taču arī Igaunijā šobrīd tiek apsvērta iespēja ieviest studējošo līdzmaksājumu; 2) valsts finansēto studiju vietu skaits ir ierobežots, valsts finansējums nereaģē elastīgi uz pieprasījumu, un faktiski Skandināvijas valstīs tas ierobežo augstākās izglītības pieejamību.
- 2) ASV, Lielbritānijas un citu t.s. anglosakšu valstu (Kanādas, Īrijas) modelis, kur studējošie maksā ievērojamu maksu; vienlaicīgi, valsts piešķir būtisku finansējumu studijām un pētniecībai, kas kopā ar studiju maksu nodrošina augstu kvalitāti un šo valstu augstskolas dominē dažādos starptautiskajos reitingos. Taču augsta studiju maksa veicina sociālo nevienlīdzību, kas nav piemērots Latvijai, kur sociālā nevienlīdzība jau tā ir viena no augstākajām ES. Lielbritānijā valsts nodrošināto kredītu atmaksas sistēma ir tāda, ka lielāka daļa absolventu

³³ [National student fee and support systems in European higher education - Publications Office of the EU \(europa.eu\)](https://europa.eu/europa/en/national-student-fee-and-support-systems-in-european-higher-education)

³⁴ Usher & Ramos, 2018, The changing finances of world-class universities <https://www.researchcghe.org/publications/working-paper/the-changing-finances-of-world-class-universities/>

³⁵ Jongbloed et al, 2019, Improving study success and diversity in Dutch higher education using performance agreements <https://link.springer.com.ezp-prod1.hul.harvard.edu/article/10.1007/s11233-019-09055-8>

neatmaksā kredītu pilnībā, un līdz ar to faktiskais rēķins valstij ir lielāks, nekā pirmsšķietamais izmaksu sadalījums starp valsti un studējošo.

- 3) Valstis ar budžeta un maksas studiju vietām- tas ir dominējošais modelis Austrumeiropā un Centrālajā Āzijā, kas radījās ne tik ļoti kā konceptuāli pārdomāts risinājums, cik vēsturiski attīstījusies situācija, kad valsts nespēja reaģēt uz būtiski pieaugušu pieprasījumu pēc augstākās izglītības un tādēļ ieviesa maksas studiju vietas.

Šim modelim ir tādi trūkumi ka 1) faktiski sociāli regresīvs raksturs, jo iespēja iegūt budžeta vietu korelē ar ģimenes labāku sociālekonomisko statusu; 2) budžeta vieta kā svarīgāka studiju finansējuma formulas vienība rada stimulus augstskolām uzņemt studējošos, neizvirzot augstas prasības, bet nav uzsvēra uz rezultātu (absolventu) un augstu studiju kvalitāti, kas būtu jālīdzsvaro ar otrā pīlāra (snieguma) finansējuma rādītājiem.

- 4) Valstu grupa, kurās izmaksas ir sadalītas starp valsti un studējošo un kur liela daļa studējošo maksā nelielu vai ievērojamāku studiju maksu (Nīderlande, Francija, Portugāle, Austrālija).

Šis ir finansiāli ilgtspējīgākais modelis, kas sadala izmaksas starp abiem ieguvējiem- sabiedrību kopumā un pašu studējošo un apvieno iespēju nodrošināt augstu studiju kvalitāti, kas nav iespējama bez atbilstoša finansējuma, ar lielāku sistēmas elastīgumu un pieejamību, jo studējošā līdzmaksājuma apmērs nav salīdzināms ar anglosakšu valstu studiju maksu, bet ir atbilstošs iedzīvotāju pirktspējai³⁶.

Pilnībā valsts dotētas augstākās izglītības ieviešana valsts augstskolās studējošajiem kopā ar studiju vietas bāzes celšanu līdz aktuālām izmaksām prasītu no valsts kopumā būtiski palielināt publisko ieguldījumu par 158 miljoniem euro. Līdz augstākās izglītības finansēšanas līmenim Igaunijā, rēķinot ar Latvijas prognozēto iekšzemes kopproduktu 2022.gadā, pietrūkst 180 milj. euro, jo Igaunijā tika kompensēti arī privāto augstskolu ieņēmumi no iepriekš par maksu studējošiem.

Taču ja valsts finansējums netiks regulāri aktualizēts atbilstoši studējošo skaitam, un tā tas ir noticis arī Ziemeļeiropas valstīs, tad faktiski tiks ierobežots studējošo skaits, kas var studēt valsts augstskolās, un sistēma neļauj ietekmēt reflektantu izvēli atbilstoši darba tirgus pieprasījumam. Savukārt kvotu ieviešana noteiktām studiju jomām ietu pret šādas sistēmas fundamentālo pieejamības veicināšanas mērķi.

³⁶Aktuāls kopsavilkums par dažādu finansēšanas modeļu ilgtspēju atrodams <https://www.internationalhighereducation.net/api-v1/article/!/action/getPdfOfArticle/articleID/3492/productID/29/fileName/article-id-3492.pdf>

Aktualizētais augstākās izglītības finansēšanas modelis

Ņemot vērā gan Latvijas augstākās izglītības sistēmas sniegumu, gan arī citu valstu pieredzi, ir nepieciešams veikt izmaiņas augstākās izglītības finansēšanas modelī. Viens no nozīmīgākajiem izaicinājumiem ir nepietiekamais finansējuma apmērs. Salīdzinot ar citu valstu augstākās izglītības finansējumu³⁷, esošais finansējuma apmērs būtiski iepaliek no vadošo pasaules universitāšu līmeņa un arī no vidējā ES un OECD valstu līmeņa, turklāt tas nesedz reālos izdevumus un nesatur attīstības komponenti. Neatbilstību aktuālām izmaksām identificēja tai skaitā ministrijas uzdevumā veiktais A/S KPMG Baltics pētījums par studiju vietas bāzes izmaksām. Taču vienlaicīgi ir jāmaina finansēšanas formula, lai ieviestu politikas mērķiem atbilstošus stimulus, jāievieš jaunos principus izmaksu sadalījumā starp valsti un studējošo, kā arī iespējas darba devēju iesaistei.

Izmaiņas I pīlārā, kopsavilkums

Principā runājot par izmaksu sadalījumu starp valsti un studējošo, pastāv tādi varianti kā sistēma ar budžeta un maksas vietām, pilnībā valsts dotētā augstākā izglītība, sistēma ar studējošā vai darba devēja līdzmaksājumu, un katrai no tām ir savas priekšrocības un trūkumi, kā aprakstīts iepriekšējā ziņojuma daļā. Ministrijas skatījumā ilgtermiņā būtu jāvirzās uz pilnībā valsts dotēto augstāko izglītību ar atbilstošu valsts ieguldījumu augstākajā izglītībā. Lai panāktu šo virzību, vidējā termiņa budžetam atbilstoša un finansiāli ilgtspējīga sistēma būtu tāda, kur pastāv daļēji valsts dotētā izglītība, kur ievērojamu daļu no studiju izmaksām sedz valsts, it sevišķi nozarēs, kurās jau pastāv un ir prognozējams darba spēka trūkums, taču daļu no studiju izmaksām sedz studējošais vai darba devējs. Vienlaicīgi ministrija piedāvā stiprināt sociālo dimensiju augstākajā izglītībā.

Lai veicinātu augstākās izglītības attīstību, kvalitāti un pieejamību, tiek piedāvātas sekojošās izmaiņas:

- 1) aktualizēt normētās studiju vietas bāzes izmaksas, lai tās atbilstu aktuālām studiju izmaksām, izmantojot ministrijas pasūtījumā veikto A/S KPMG Baltics pētījumu par studiju vietas izmaksām un tematisko jomu koeficientiem, un turpmāk aktualizējot šīs izmaksas vidēji reizi 3 gados;
- 2) ieviest daļēji valsts dotētās studiju vietas visiem valsts augstskolās studējošajiem, lai palielinātu resursu apjomu sistēmā, ko ieguldīt kvalitātē un veicinātu taisnīgāku izmaksu sadalījumu, studējošo līdzdalību un motivāciju augstākās izglītības finansēšanā;

³⁷ <https://www.researchcghe.org/publications/working-paper/the-changing-finances-of-world-class-universities/>

- 3) līdzmaksājumu varētu segt gan pats studējošais, gan darba devējs, kam tādā gadījumā būtu tiesības noslēgt līgumu ar studējošo par noteiktām nodarbinātības saistībām;
- 4) studējošā līdzmaksājuma finansēšanai neatkarībā no studējošā un viņa ģimenes sociāli ekonomiskā stāvokļa ir pieejams jauns kreditēšanas modelis; papildus valsts budžeta finansējumam, kredītu garantēšanai kopš 2022.gada jūlija ir pieejams arī Eiropas Investīciju fonda finansējums, kas nozīmē, ka garantēto kredītu pieejamība tiks nodrošināta arī ja pieprasījums palielināsies³⁸;
- 5) ir nepieciešami grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli", paredzot, ka darba devēja finansējums studiju maksas pilnīgai vai daļējai segšanai (piemēram, līdzmaksājumam) netiek aplikts ar iedzīvotāju ienākuma nodokli, kā arī to, ka studējošo prakses laikā darba devējs var maksāt stipendiju, kas netiek aplikta ar iedzīvotāju ienākuma nodokli;
- 6) ieviest sociālās budžeta vietas studējošajiem, kuru ģimenēm ir piešķirts trūcīgas vai maznodrošinātās ģimenes statuss, ar nosacījumu, ka viņu sniegums atbilst studiju programmas uzņemšanas prasībām;
- 7) ieviest valsts aizsardzības dienesta budžeta vietas un stipendijas, kas tiktu nodrošinātas valsts obligāto militāro dienestu izgājušā;
- 8) noteikt nosacījumus studējošajam, studiju programmai un augstskolai valsts finansējuma saņemšanai:
 - noteikts sliekšnis studējošā centralizēto eksāmenu rezultātiem;
 - studiju programmas akreditācijas novērtējums nav zemāks par "labi" un "ļoti labi";
 - augstskolas studiju jomai atbilstoša pētniecības nozare nav novērtēta zemāk par "3" starptautiskajā zinātnes izvērtējumā.
- 9) Palielināt stipendiju fondu, lai stipendijas iegūšana atstātu nozīmīgu pozitīvu iespaidu un sniegtu iespēju pilnvērtīgāk pievērsties studijām, un paplašināt stipendiju saņēmēju loku;
- 10) vidējā termiņā ieviest valsts līdzfinansējumu augstskolām par pieaugušo izglītību un t.s. mikro kvalifikācijām (angļu valodā- *micro credentials*).

Izmaiņas II pīlārā, kopsavilkums

II pīlāra apmēra palielināšana un jauno snieguma rādītāju ieviešana, kā pirmie ieviešami tādi snieguma rādītāji kā absolventu skaits, it sevišķi nozarēs ar darba spēka trūkumu, un absolventu nodarbinātības kvalitāte.

Izmaiņas III pīlārā, kopsavilkums

Valsts līdzfinansējuma nodrošināšana dalībai Eiropas Universitāšu iniciatīvās.

³⁸ <https://likumi.lv/ta/id/334034-grozijumi-ministru-kabineta-2020-gada-21-aprila-noteikumos-nr-231-noteikumi-par-studiju-un-studejoso-kreditesanu-studijam-latvi...>

Izmaiņas I pīlārā

Studiju bāzes aktualizēšana atbilstoši reālajām izmaksām

Saskaņā ar IZM pasūtīto un A/S KPMG Baltics veikto pētījumu, pašlaik augstākā izglītība netiek finansēta atbilstoši reālajām izmaksām, kā rezultātā tiek būtiski ietekmēta studiju kvalitāte un ilgtermiņā tiek ietekmēta augstākās izglītības veiktspēja. Nepietiekama finansējuma situācijā tiek ietekmēta akadēmiskā personāla ataudze, iespēja piesaistīt pasaules līmeņa akadēmisko personālu, izmantoto studiju materiālu aktualitāte un pētnieciskā infrastruktūra.

Augstākās izglītības finansēšana atbilstoši reālajām izmaksām ir priekšnosacījums Latvijas augstākās izglītības sistēmas attīstībai un starptautiskai konkurētspējai, kā rezultātā jebkura finansēšanas reforma var būt sekmīgai tikai un vienīgi tad, ja tās rezultātā augstākā izglītība tiek finansēta atbilstoši reālām izmaksām. Studiju bāzes aktualizācijai ministrija piedāvā trīs scenārijus, kā tas varētu notikt – bāzes aktualizācija bez finansēšanas sistēmas pārmaiņām, virzību uz pilnībā valsts dotēto augstāko izglītību caur daļēju valsts dotētas izglītības ieviešanu visiem studējošajiem un virzību uz bezmaksas augstāko izglītību caur būtisku budžeta vietu skaita palielinājumu.

Scenārijs A: Studiju bāzes aktualizācija nemainot sistēmu

Šī scenārija ietvaros tiktu saglabāts esošais finansēšanas modelis, kas balstās budžeta vietu piešķiršanā. Tāpat arī tiktu saglabāts esošais budžeta vietu sadalījums un piešķiršanas principi.

Studiju maksas aktualizācija notiktu atbilstoši A/S KPMG Baltics veiktajam pētījumam, kā ietvaros tiktu aktualizētas studiju vietas izmaksas un tematisko jomu koeficienti, un turpmāk aktualizējot šīs izmaksas vidēji reizi 3 gados;

Scenārijs B: Virzība uz pilnībā valsts dotēto augstāko izglītību caur pāreju uz daļēji valsts dotētām studijām visiem studējošajiem

Ilgtermiņā Latvijai būtu jāvirzās uz pilnībā valsts dotēto augstāko izglītību ikvienam indivīdam, kas ir spējīgs no tās gūt pievienoto vērtību. Tomēr ņemot vērā būtisko nepieciešamo papildu ieguldījumu no valsts, tiek piedāvāts virzīties uz pilnībā valsts dotēto augstāko izglītību caur vispirms daļēju valsts dotētas izglītības ieviešanu visiem studējošajiem. Pēc pilnīgas pārejas uz daļēji valsts dotētām studijām visiem, ik gadu tiktu samazināts privātā līdzmaksājuma apmērs, līdz tas sasniedz kādu mazu administratīvo līmeni, kas faktiski darbotos kā reģistrācijas maksa un atturētu indivīdus no iestāšanās augstākajā izglītībā tikai ar mērķi gūt studējošo atlaides.

Daļēji valsts dotētās vietas tiktu ieviests visiem studējošajiem studijām augstskolās valsts valodā, diferencējot līdzmaksājuma apmēru pēc studiju jomas, vidēji līdzmaksājumam sasniedzot 600 *euro* apmēru gadā valsts prioritārajos studiju virzienos, kuros ir vērojams nepietiekošs absolventu skaits³⁹, un 1 000 *euro* apmēru gadā pārejos studiju virzienos.

³⁹ Šie virzieni ir dabaszinātnes, matemātika un statistika, datorzinātnes, inženierzinātnes, izgatavošanas un pārstrāde, arhitektūra, būvniecība, lauksaimniecība, sociālā aprūpe un veterinārija.

Vienlaicīgi, lai veicinātu koledžas pieejamības misiju augstākajā izglītībā un nodrošinātu profesionālās izglītības, kas ir ciešā sasaistē ar darba tirgu, ir plāns nodrošināt pilnībā valsts dotēto izglītību koledžās.

Daļēji valsts dotētas finansēšanas sistēmas rezultātā iepriekš studiju maksu sedzošais studējošie maksās mazāk, jo segs tikai daļu no izmaksām ar līdzmaksājumu. Savukārt budžeta vietā studējošais segs daļu no izmaksām ar nominālu līdzmaksājumu

Līdzmaksājumu var segt arī uzņēmums, piemēram, esošais vai topošais darba devējs. Pašlaik tas faktiski nenotiek, jo šāds maksājums tiktu aplikts ar iedzīvotāju ienākuma nodokli. Tādēļ ir nepieciešams veikt grozījumus likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli", paredzot, ka uzņēmums var segt gan studiju izmaksas, gan maksāt stipendiju prakses laikā, lai stimulētu studiju sasaisti ar darba vidi. Šādā gadījumā uzņēmumam būtu tiesības noslēgt līgumu ar studējošo par noteiktām nodarbinātības saistībām.

Lai nodrošinātu tiesisko paļāvību, tiem, kas šobrīd jau uzsākuši studijas, studiju līguma nosacījumi nemainās līdz studiju beigām. Savukārt līdzmaksājuma ieviešana notiktu pakāpeniski sākot ar 2023. gada rudens semestra imatrikulētajiem.

Valsts dotācijas apmērs arī tiktu diferencēts pēc studējošo sociālekonomiska statusa, piemēram, valstij pilnā apmērā nosedzot studiju maksu studējošajiem no vismazāk aizsargātām sociālām grupām. Lai līdzsvarotu stimulus, pirmā pīlāra ietvaros finansējumu piešķirs ņemot vērā ne tikai imatrikulēto studentu skaitu, bet arī absolventu skaitu.

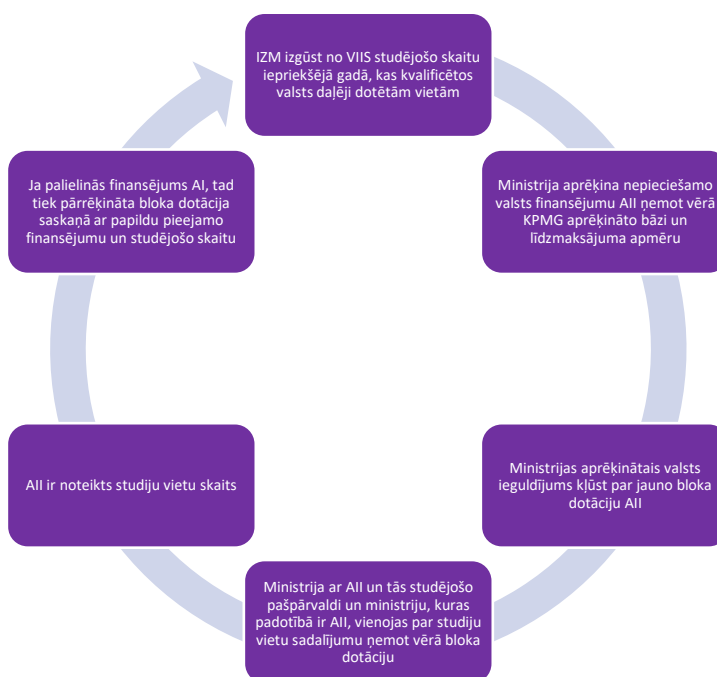
Valsts finansējuma piešķiršanai tiks izvirzītas augstāko kvalitāti veicinošas prasības gan augstskolai, gan studiju programmai, gan studējošajam:

- pirmā pīlāra ietvaros bloka dotācija tiks pakāpeniski pārdalīta starp iestādēm atbilstoši to sniegumam. Piemēram, sākot ar 2025.gada starptautisko zinātnes izvērtējumu netiks piešķirts studiju finansējums, ja augstskolas studiju jomai atbilstoša pētniecības nozare ir novērtēta zemāk par "3";
- Pakārtoti akreditācijas grafikam tiks pielietots kritērijs, ka no budžeta līdzekļiem tiek līdzfinansētas tās studijas programmās, kas tika akreditētas uz "labi" un "izcili". Studijas citās studiju programmās no valsts puses netiek finansētas. Ja novērtējums studiju programmai mainās uz zemāko studiju laikā, studējošais, kas jau iesāka studijas, pabeidz tās uz sākotnējiem nosacījumiem;
- noteikts sliekšnis studējošā centralizēto eksāmenu rezultātiem.

Akadēmiskā personāla atlīdzības veidošanas principi tiks ietverti konceptuālajā ziņojumā "Par jauna akadēmiskās karjeras ietvara ieviešanu Latvijā". Ministrija arī turpmāk studiju finansējuma aprēķinā kā studiju vietas bāzes izmaksu elementu izmantos noteiktās akadēmiskā personāla atlīdzības likmes. Piemēram, aktualizējot tās saskaņā ar ministrijas uzdevumā A/S KPMG Baltics izstrādāto pētījumu par studiju vietas bāzes izmaksām un turpmāk. Šis aprēķina izmantojamās likmes būs vienādas visu studiju jomu akadēmiskajam personālam. Taču ieviešot jaunu akadēmiskā personāla karjeras modeli, ministrija pakāpeniski atteiksies no minimālo atlīdzības likmju reglamentēšanas MK noteikumu līmenī, tai vietā izstrādājot rekomendācijas augstskolām par atlīdzības veidošanas principiem un diapazonu dažādām amatu kategorijām.

Kā īstermiņa risinājums tiek piedāvāts, ka daļēji valsts dotēta izglītība visiem darbotos, balstoties uz pēcmaksas principu. Attiecīgi, līdzmaksājums tiktu iegūts no studējošā studiju laikā caur studiju kreditēšanas sistēmu, kas ļautu nodrošināt pēcmaksu pēc absolvēšanas. Tāpat arī pastāv studējošie, kuri nevēlas uzņemties finansiālās saistības, tādēļ ikvienam studējošajam daļēji valsts dotētajā vietā būs iespēja izvēlēties, vai izmantot pēcmaksas iespējas vai arī maksāt summu augstskolai uzreiz. Savukārt ilgtermiņā būtu vērtīgi pāriet uz apmaksas modeli, kā ietvaros valsts caur nodokļu sistēmu no studējošajiem ievāktu līdzmaksājumu tad, kad absolvents ir sācis strādāt un gūt noteikta līmeņa ienākumus (piemēram, vairāk nekā vidējo atlīdzību valstī). Vācijā veiktais pētījums ir demonstrējis, ka šāds pēcmaksas modelis ir veids, kas gūst lielāku sabiedrības atbalstu līdzmaksājuma koncepcijai, jo studējošais sāk atmaksu pie noteikta ienākumu līmeņa, kad ir skaidri redzami paša absolventa ieguvumi no augstākās izglītības⁴⁰. Latvijā tas varētu darboties kā datu apmaiņa starp VIIS par studiju un/ vai absolvēšanas faktu un Valsts ieņēmumu dienestu.

Daļēji valsts dotētās vietas tiktu piešķirtas vispirms aprēķinot jauno bloka dotāciju, kas pienāktos saskaņā ar jauno studiju bāzi un jomu koeficientiem un nepieciešamo finansējumu līdzmaksājuma ieviešanai. Šī bloka ietvaros notiktu pārrunas starp Izglītības un zinātnes ministriju un augstākās izglītības iestādi, iesaistot tās studējošo pašpārvaldi, kā rezultātā tiktu parakstīts līgums, kā ietvaros tiktu noteikts studiju vietu sadalījums, par ko vienojas ministrija ar augstākās izglītības iestādi. Situācijā, ja augstākās izglītības iestāde ir citas ministrijas pakļautībā, tiktu noslēgts trīspusējs līgums starp abām ministrijām un augstākās izglītības iestādi. Tāpat arī nākotnē ministrija paredzēs snieguma kritērijus normatīvajos aktos, kādā veidā varētu notikt bloka dotācijas pārdale starp augstākās izglītības iestādēm, reaģējot uz studējošo un darba tirgus pieprasījuma izmaiņām. Tāpat arī ministrija pēc pilnas pārejas uz jauno sistēmu valsts augstskolās izstrādās kritērijus, kurus izpildot, uz līdzmaksājuma vietām varētu pieteikties arī privātās augstākās izglītības iestādes.

⁴⁰ https://www.cesifo.org/DocDL/cesifo1_wp9520.pdf

Scenārijs C: Pāreja uz pilnībā valsts dotēto augstāko izglītību caur būtisku budžeta vietu skaita pieaugumu

Kā pēdējais scenārijs tiek piedāvāts pāriet uz pilnībā valsts dotēto augstāko izglītību, būtiski palielinot budžeta vietu skaitu sākot ar 2023./2024. gadu līdz tas sasniedz iepriekšējā gadā imatrikulēto studējošo skaitu. Šādas sistēmas ietvaros būtiskākais valsts ieguldījums būtu sociālo zinātņu un humanitāro zinātņu jomā, kurā šobrīd lielākā daļa studējošo studē par maksu, bet relatīvi mazu ieguldījumu veikšana STEM un IKT jomās, kur jau tā šobrīd lielākā daļa no studējošajiem studē par brīvu budžeta vietās. Papildu budžeta vietas pilnībā valsts dotētās augstākās izglītības nodrošināšanai tiktu piešķirtas balstoties uz iepriekšējā gadā par maksu studējošo studentu skaitu.

Šis papildu budžeta vietas tiktu piešķirtas vispirms aprēķinot jauno bloka dotāciju, kas pienāktos saskaņā ar jauno studiju bāzi un jomu koeficientiem un nepieciešamo finansējumu pilnībā valsts dotētās augstākās izglītības ieviešanai. Šī bloka ietvaros notiktu pārrunas starp Izglītības un zinātnes ministriju un augstākās izglītības iestādi, iesaistot tās studējošo pašpārvaldi, kā rezultātā tiktu parakstīts līgums, kā ietvaros tiktu noteikts studiju vietu sadalījums, par ko vienojas ministrija ar augstākās izglītības iestādi. Situācijā, ja augstākās izglītības iestāde ir citas ministrijas pakļautībā, tiktu noslēgts trīspusējs līgums starp abām ministrijām un augstākās izglītības iestādi. Tāpat arī nākotnē ministrija paredzēs snieguma kritērijus normatīvajos aktos, kādā veidā varētu notikt bloka dotācijas pārdale starp augstākās izglītības iestādēm, reaģējot uz studējošo un darba tirgus pieprasījuma izmaiņām.

Izvērtējos visus scenārijus, **ministrija rekomendē virzīties uz pilnībā valsts dotēto augstāko izglītību caur daļēji valsts dotētās izglītības ieviešanu visiem.** Daļēji valsts dotēto vietu sistēma ir daudz efektīvāka par budžeta vietu sistēmu jo tā rada vienlīdzīgākas izejas pozīcijas visiem studējošajiem un rada iespējas veidot mērķētu finansiālo atbalstu studējošajiem, kam tas ir visvairāk nepieciešams. Tāpat arī virzība uz pilnībā valsts dotēto izglītību caur daļēji valsts dotēto izglītību ir ar mazāku fiskālu ietekmi un rada iespēju pastāvīgi virzīties uz pilnībā valsts dotēto augstāko izglītību, jo pastāv risks, ka pie budžeta vietu sistēmas virzība uz pilnībā valsts dotēto augstāko izglītību varētu kādā brīdī apstāties un tiktu iesaldēts esošais budžeta vietu skaits, kā tas ir noticis pēdējos desmit gados, jo 2010. gadā budžeta vietās studēja 35 332 studējošie, bet 2022. budžeta vietās studēja 32 282 studējošie.

Darba devēju iesaistes atvieglošana augstākās izglītības finansēšanā

Iepriekšminētie finansējuma piešķiršanas nosacījumi attiecās uz valsts augstskolām. Valsts līdzfinansējuma piešķiršana privātajām augstskolām būtu iespējama tajās nozarēs, kur ir vērojams absolventu trūkums un darba tirgus pieprasījums (piemēram, datorzinātnēs, IKT jomā). Pieeja būtu šāda: STEM jomās valsts līdzfinansē studijas tajās augstskolās un studiju programmās, kurām ir gatavi piešķirt līdzfinansējumu arī darba devēji. Ministrija varētu īstenot pilotprojektu līdzmaksājuma ieviešanai kopā ar IKT nozares uzņēmumiem, piemēram, Latvijas Informācijas un komunikācijas tehnoloģijas asociācijas, turpmāk- LIKTA biedriem, kopā ar LIKTA izvēloties augstskolas un studiju programmas, kurām tiek piešķirts valsts un

uzņēmumu līdzfinansējums, un noslēdzot līgumu ar augstskolām par noteikta skaita speciālistu sagatavošanu.

Lai veicinātu augstākās izglītības sasaisti ar darba tirgu un darba tirgus darbaspēka pieprasījuma apmierināšanu, ir nepieciešams izveidot rīkus, kā darba devēji var apmaksāt studējošo un savu darbinieku izglītību, kā arī sniegt tiem iespējas maksāt stipendijas praktikantiem, neapliekot to ar iedzīvotāju ienākuma nodokli. Šobrīd tiesiskais regulējums ir neelastīgs un neveicina darba devēju aktīvu finansiālo iesaisti augstākajā izglītībā, jo tas uzliek būtiskus juridiskos un finansiālos izaicinājumus. Šie izaicinājumi būtiski ierobežo iespējamo privāto resursu apjomu, kas tiek ieguldīts Latvijas augstākās izglītības sistēmā.

Šo problēmu novēršanai tiek piedāvāts paredzēt iespēju darba devējiem segt studiju maksu un maksāt stipendijas studējošiem prakses laikā, neapliekot to ar iedzīvotāju ienākuma nodokli, tādā veidā ieguldot valsts cilvēkkapitāla attīstībā un radot publisko labumu. Studiju maksas segšana būtu iespējama studējošajiem akreditētās augstākās izglītības iestādēs un programmās. Savukārt stipendijas būtu iespējams izmaksāt uz prakses laiku tiem studējošajiem, kuri studē akreditētās augstākās izglītības iestādēs un programmās un kuri ir noslēguši trīspusēju prakses līgumu starp studējošo, augstākās izglītības iestādi un darba devēju.

Tāpat arī nākotnē ir paredzamas būtiskas darba tirgus izmaiņas un pārkārtojumi, kā rezultātā daudziem darbiniekiem būs nepieciešams pārkvalificēties vai arī papildināt prasmes. Lai veicinātu darba devēju ieguldījumu darbinieku prasmēs, nākotnē varētu tikt paredzēts valsts līdzmaksājums arī tālākizglītībā pēc kredītpunktu apmēra, kur vienu daļu nosegs valsts, bet otru – darba devējs. Tam ir nepieciešams ieviest tiesisko regulējumu par t.s. mikro kvalifikācijām un nodrošināt datu uzskaiti VIIS par apgūtiem kredītpunktiem, lai attiecīgi varētu ieviest tālākizglītības līdzfinansēšanu.

Atvieglot darba devēju iesaisti augstākās izglītības finansēšanā, ministrija arī iegūs kvalitatīvu informāciju vienas jomas ietvaros par to, kuras programmas ir visvairāk darba tirgū pieprasītas un kas visvairāk apmierina darba devēju vajadzības, jo tajās darba devēji būs gatavi ieguldīties. Piemēram, ņemot vērā prognozējamo IKT speciālistu trūkumu saskaņā ar Ekonomikas Ministrijas darba tirgus prognozēm, IKT nozares un LIKTA biedru ieguldījums sniegtu vērtīgu signālu tam, kur būtu ieguldāms valsts finansējums.

Minimālās akadēmiskās kompetences sliekšņa noteikšana

Pašlaik vienīgais valsts līmenī noteiktais minimālais sliekšnis, lai varētu iestāties augstākajā izglītībā, ir sekmīgi pabeigta vidējā izglītība. Līdz šim sliekšnis vidējās izglītības atestāta saņemšanai ir bijis 5% vērtējums valsts pārbaudījumos- centralizētajos eksāmenos. Pašlaik šis sliekšnis pilda gan vidējās izglītības pabeigšanas, gan augstākās izglītības iestājek sāmena prasības, lai gan abas prasības ir būtiski atšķirīgas. Lai sekmīgāk pielāgotu valsts pārbaudījumu augstākās izglītības iestājek sāmena lomai, tiek piedāvāts celt minimālo sliekšni, no kāda vērtējuma indivīds ir tiesīgs saņemt valsts atbalstu augstākajā izglītībā līdz 25% no centralizēto eksāmenu rezultātiem.

Priekšlikuma mērķis ir veicināt efektīvu un mērķētu valsts ieguldījumu un atbalstu indivīdiem, kuriem ir visvairāk nepieciešams valsts atbalsts un kuri ir ar vislielāko potenciālu iegūt pievienoto vērtību no augstākās izglītības. Tomēr šis sliekšnis nedrīkst būt pārāk augsts, jo tas citādi saskarsies ar tām pašām sociālās regresivitātes problēmām, kādas ir esošajām

budžeta vietām. Proti, pie pietiekami augsta sliekšņa radīsies situācija, ka galvenokārt turīgi indivīdi varēs saņemt valsts atbalstu, bet mazturīgie maksās pilnu cenu.

Jāatzīmē, ka no 2022./2023. mācību gada plānots palielināt arī valsts pārbaudījumu minimālo procentu sliekšni. Paredzēts, ka palielināšana notiks pakāpeniski, katru gadu minimālo procentu sliekšni palielinot par 5%. Šā gada vidējās izglītības programmu absolventi atestātu vēl varēs iegūt, ja centralizētajā eksāmenā saņemts 5% vērtējums, bet nākamajā gadā būs jāiegūst 10%, 2023./2024. mācību gadā - 15%, savukārt 2024./2025. mācību gadā - 20% ⁴¹.

Līdzmaksājumu un kredītu dzēšana tautsaimniecībā pieprasītām profesijām

Saskaņā ar Ekonomikas ministrijas darba spēka prognozēm, tautsaimniecības jomas ar vislielāko darbaspēku iztrūkumu ir informācijas un komunikācijas pakalpojumi, veselības un sociālā aprūpe un STEM. Tāpat arī šobrīd ministrija ir novērojusi būtisku pedagoģu trūkumu skolās. Lai risinātu šīs problēmas, ministrija piedāvā ieviest līdzmaksājuma un kredītu dzēšanu indivīdiem, kas studē STEM, IKT, veselības un izglītības jomās.

Līdzmaksājuma dzēšana STEM un IKT absolventiem

Ņemot vērā augsto atbirumu šajā jomā un to, ka šie indivīdi var pielietot savas prasmes faktiski jebkurā jomā, ministrija piedāvā ieviest līdzmaksājuma dzēšanu ikvienam, kurš absolvē akreditētu STEM un IKT studiju programmu akreditētā valsts augstskolā un ir nodokļu maksātājs Latvijā pirmajā gadā pēc absolvēšanas. Šāda dzēšana darbotos caur studiju kredīta dzēšanu, ko indivīds būs ņēmis, lai apmaksātu savas studijas. Dzēšana notiktu dzēšot visu studiju kredītu tā absolvēšanas gadā. Dzēšana padarītu STEM un IKT studijas finansiāli pievilcīgākas, jo faktiski būtu bez maksas ikvienam absolventam un mazinātu atbirumu, jo palielinātu finansiālo stimulu pabeigt studiju programmu. Tāpat arī tas veicinātu efektīvu valsts finansējuma ieguldījumu, jo papildu finansēti ar dzēšanu tiktu tikai sagatavotie speciālisti.

Līdzmaksājuma dzēšana veselības aprūpes absolventiem

Šobrīd pastāv būtiskas problēmas ar veselības aprūpes absolventu aizplūšanu prom no Latvijas un no valsts veselības aprūpes iestādēm. Lai mazinātu šo problēmu, ministrija piedāvā ieviest līdzmaksājuma dzēšanu veselības aprūpes studējošajiem, kas pēc absolvēšanas turpina darbu valsts veselības aprūpes iestādēs. Dzēšana faktiski darbotos kā studiju kredīta dzēšana tiem veselības aprūpes jomas absolventiem, kas ir studējuši līdzmaksājuma vietā un kuri strādā veselības aprūpes iestādē. Kredīts tiktu dzēsts 20% apmērā no sākuma summas katru gadu.

⁴¹ grozījumi 2019.gada 3.septembra noteikumos Nr.416 "Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem" no 15.05.2022

Pedagogu studiju un studējošā kredītu dzēšana

Šajā jomā absolventu skaits ir pietiekošs, taču ne visi uzsāk un turpina darbu izglītības iestādēs. Tādēļ priekšlikums ir ieviest prognozējamu sistēmu ar studiju un studējošā kredītu dzēšanu.

Pedagogu trūkums pastāv gan pirmsskolas, gan pamatizglītības, gan vidējās izglītības līmenī, tādējādi apgrūtinot skolēniem mācību vielas apguvi. Katra mācību gada sākumā pieprasījums pēc noteiktu mācību priekšmetu pedagogiem atšķiras, taču saglabājas salīdzinoši augsts pieprasījums pēc STEM pedagogiem, kā arī angļu un latviešu valodas pedagogiem. Ņemot vērā pedagogu vecuma struktūru demogrāfisko attīstību, izglītības sistēma nākotnē var prognozēt strauju mācībspēku trūkumu. Saskaņā ar OECD datiem, 2019. gadā 39% sākumskolas skolotāju Latvijā bija vismaz 50 gadus veci, kā arī Latvijā izglītības iestādēs strādāja ap 50% pedagogu, kuru vecums bija 50 gadi un vairāk, kas nozīmē, ka tuvāko piecu līdz deviņu gadu laikā būs nepieciešams nomainīt pensionēšanās vecuma pedagogu paaudzi.

Pašlaik tematiskajā jomā „Izglītība” Latvijā lielāka daļa studējošo (~70%) studē par maksu (daudzi – nepilna laika klātienē) un attiecīgi nesaņem ne valsts finansējumu budžeta vietai, ne stipendijai, un tikai ~30% studē par valsts budžeta līdzekļiem, no tiem neliela daļa saņem stipendijas.

Pedagogu dzēšana ir viens no stimuliem jauno pedagogu nonākšanai izglītības iestādēs, papildus atlīdzībai. Šī atbalsta veida pluss ir tāds, ka izmaksas no valsts puses notiek tad, kad pedagogs jau strādā izglītības iestādē, pēc fakta- par katru nostrādāto gadu.

Ministrijas skatījumā, kredītu dzēšanas pamatprincipi varētu būt sekojoši: valsts dzēš 20% gadā no sākotnējās kredīta summas par katru nostrādāto gadu, ja strādā pilnu slodzi (arī ja vairākās iestādēs). Par nepilnu slodzi, taču ne mazāk par pusslodzi, dzēš 10% gadā no sākotnējās kredīta summas. Ja attiecīgajā gadā strādā vidēji mazāk par pusslodzi, tad nedzēš.

Ministrijas skatījumā optimāla pieeja būtu izmēģināt dažādus atbalsta veidus topošajiem pedagogiem: 1) kredītu dzēšana; 2) valsts līdzmaksājuma piešķiršana studiju maksas segšanai un 3) paaugstināta stipendija vismaz 280 *euro* apmērā. Pēc aprobācijas rezultātiem būtu pieejami dati un tiktu izdarīti secinājumi politikas veidošanai, kurš no atbalsta veidiem sniedz labāku rezultātu. Visos gadījumos, izvēloties saņemt vienu no atbalsta veidiem, studējošajam būtu saistības nostrādāt izglītības iestādē Latvijā vismaz 2 – 3 gadus.

Ja šī pilotprojekta ietvaros studiju kredīta dzēšana apliecinās sevi kā efektīvu rīku, tad turpmāk būtu apsverams ieviest kredītu dzēšanu arī veselības aprūpes un sociālās aprūpes darbiniekiem.

Sociālo budžeta vietu ieviešana

Esošajā sistēmā budžeta vietas faktiski ir sociāli regresīvs veids, kā piešķirt finansiālo atbalstu studējošajiem, jo tās piešķir balstoties uz akadēmiskajiem kritērijiem, kas lielā mērā korelē ar studējošā sociālekonomisko statusu. Uz šo trūkumu ir norādījuši arī Pasaules bankas eksperti savos pētījumos par esošo finansēšanas sistēmu.

Lai līdzmaksājuma sistēma izpildītu savu mērķi veicināt pieejamību un kvalitāti, kā arī lai mazinātu nevienlīdzību, valsts nodrošinās valsts līdzmaksājumu 100% apmērā studējošajiem, kuru ģimenēm ir piešķirts trūcīgo un maznodrošināto statuss, kas faktiski radītu “sociālās budžeta vietas”.

Mērķētais sociālais atbalsts nodrošinātu būtiski augstāku izglītības pieejamību, nekā pašreizējā sistēmā.

Kā pirmais solis sociālo budžeta vietu ieviešanai tiek piedāvāts tās piešķirt visiem studējošajiem, kuru ģimenēm ir piešķirts trūcīgo un maznodrošināto statuss saskaņā ar Labklājības ministrijas Labklājības informācijas sistēmas (LabIS) datiem (pašlaik tie būtu orientējoši 400 studējošie). Ilgtermiņā būtu jāvērtē plašāka sociālo budžeta vietu pieejamība, izstrādājot kritērijus atbalsta nepieciešamībai.

Valsts aizsardzības dienesta budžeta vietu un stipendiju ieviešana

Ņemot vērā saasināto ģeopolitisko situāciju saistībā ar Krievijas iebrukumu Ukrainā, ir nepieciešams stiprināt valsts aizsardzību, un arī augstākajai izglītībai ir sava loma. Lai veicinātu valsts aizsardzības dienesta pievilcību un sniegtu iespējas efektīvi integrēties darba tirgū pēc tā, tiek piedāvāts ieviest atbalstu studijām augstākajā izglītībā atsevišķu speciāli tam paredzētu valsts finansētu studiju vietu un stipendiju formā. Ministrija piedāvā studentiem, kas studē akreditētā valsts augstākās izglītības iestādē un izvēlas dienestu NBS vienībā, pēc dienesta NBS vienībā pabeigšanas piešķirt valsts finansētu studiju vietu un valsts stipendiju atlikušajam studiju periodam. Arī personām, kas ir ieguvušas vidējo izglītību un pirms stāšanās akreditētā valsts augstākās izglītības iestādē izvēlas dienestu NBS vienībā, pēc dienesta NBS vienībā pabeigšanas piešķirt valsts finansētu studiju vietu un valsts stipendiju izvēlētajā studiju programmā, ja persona iztur konkursu attiecīgajā studiju programmā saskaņā ar augstākās izglītības iestādes uzņemšanas noteikumiem

Valsts stipendiju pilnveide

Valsts stipendiju fonda palielināšana veicinās studējošo studiju kvalitāti, ļaujot pilnvērtīgi pievērsties studijām, mazinās atbirumu un veicinās pieejamību. Šobrīd Latvija ir vienīgā valsts reģionā, kas nenodrošina stipendijas, kas ņemtu vērā sociālās pazīmes, izņemot 2021.gadā ieviestās "Studēt gods" stipendijas jauniešiem no daudz bērnu ģimenēm. Jaunu stipendiju ieviešana, kas ņem vērā sociālās pazīmes, ļaus nodrošināt finansiālo atbalstu tiem, kuriem tas ir visvairāk nepieciešams, tādā veidā mazinot nevienlīdzību un nodrošinot pēc iespējas lielāku finansējuma izlietošanas efektivitāti.

Tiktu veidoti divi stipendiju tipi, paredzot, ka studējošais var saņemt abas, ja tām kvalificējas:

- Pēc akadēmiskajiem kritērijiem (izcilības stipendijas) - turpmāk 200 *euro* apmērā;
- Pēc sociālām pazīmēm - stipendija 200 *euro*, ja paša studējošā ienākumi nepārsniedz valsts vidējo algu mēnesī.

Valsts stipendiju mērķis ir nodrošināt atbalstu studējošajiem studiju procesa laikā un papildu motivāciju sasniegt izcilību. Ņemot vērā to, ka studējošie kā papildu izmaksu paralēli studijām nes negūtās peļņas izmaksu no tā, ka tie uzreiz nedodas darba tirgū, valsts stipendijas nav paredzētas kā studiju maksas aizvietotājs, ko nodrošinās sociālās budžeta vietas un ko risina kreditēšanas sistēma, tās ļauj pilnvērtīgāk pievērsties studijām un mazināt nepieciešamību strādāt paralēli studijām, kas ietekmē studiju kvalitāti un atbirumu.

Nepieciešamās izmaiņas otrajā pīlārā

Vadoties pēc citu valstu labās prakses, tiek piedāvāts turpmāk snieguma finansējumu diferencēt atbilstoši iestāžu tipoloģijai, tādā veidā stiprinot iestāžu profilu daudzveidību un stratēģisko specializāciju.

Kā pirmais solis diferenciacijai būtu snieguma finansējumu diferencēt atbilstoši iestāžu zinātniskajai intensitātei. Zinātnes universitātēm, kā primāri uz zinātnes izcilību orientētām iestādēm, tiks vērtētas pēc diferencētiem kritērijiem salīdzinājumā ar citiem iestāžu tiem.

Tiek piedāvāts, ka zinātnes universitātes tiks vērtētas atbilstoši šādiem kritērijiem:⁴²

- Nozares svērtā citējamība⁴³ (30%)
- Starptautiskā sadarbība (doktorantu un akadēmiskā personāla mobilitāte un kopējās publikācijas ar ārzemju partneriem) (30%)
- Doktora grādu ieguvēji (20%)
- Absolventu nodarbinātība kvalificētajos amatos (10%)
- Tehnoloģiju pārnese (10%)
 - Pēc nozares pasūtījuma veikto pētījumu finansējums (5%)
 - Kopējās publikācijas ar nozari (5%)

Savukārt pārējiem iestāžu tiem tiks piemērots vienots kritēriju kopums:

- Sadarbība ar nozari un vietējām kopienām (40%)
 - Ienākumi no tālākizglītības kā % no iestādes budžeta⁴⁴ (10%)
 - Darba vidē balstītās programmās studentu īpatsvars (10%)
 - No pašvaldībām piesaistītais finansējums (10%)
 - Piesaistītais radošo projektu finansējums (10%)
- Absolventu nodarbinātība kvalificētajos amatos (20%)
- Studējošo mobilitāte (10%)
- Studējošo aptauju rezultāti (20%)
- Studējošo īpatsvars, kas studē kopīgās programmās (10%)

Jaunie snieguma rādītāji tiks ieviesti pakāpeniski, palielinoties snieguma finansējuma apjomam. Kā pirmais sākot ar 2023.gadu ieviešams snieguma kritērijs par absolventu nodarbinātību kvalificētajos amatos, saskaņā ar absolventu monitoringa datiem.

43

Aprēķināta

saskaņā

ar

https://www.timeshighereducation.com/sites/default/files/breaking_news_files/the_2021_world_university_rankings_methodology_24082020final.pdf

⁴⁴ Valsts kases All budžeta izpildes pārskats pozīcija 21.3.5.9 Pārējie ieņēmumi par izglītības pakalpojumiem

Tāpat arī tiks palielināts snieguma finansējuma īpatsvars no pašreizējiem 5%- 6% no pirmā pīlāra uz 10% un pakāpeniski līdz 20% no kopējā finansējuma. Šāda pieeja veicinās iestāžu orientēšanos uz sniegumu un veicinās iestāžu darbības sasaisti ar valsts un tautsaimniecības attīstības prioritātēm. Snieguma finansējuma īpatsvara palielinājums ir arī nepieciešams sakarā ar kritēriju skaita palielinājumu otrajā pīlārā. Lai katrs individuālais kritērijs būtu pietiekami finansiāli saistošs iestādei, tam ir jābūt ar pietiekamu augstu nominālo vērtību.

Nepieciešamās izmaiņas trešajā pīlārā

Latvijas Eiropas Savienības Atveseļošanās un noturības mehānisma plānā ir paredzēts atbalsts izcilības stiprināšanai, lai veicinātu Latvijas zinātnes un augstākās izglītības starptautisko konkurētspēju, kā arī austākās izglītības kvalitātes un resursu ieguldījumu efektivitātes veicināšanai, attīstot stratēģisko specializāciju.

Savukārt no valsts budžeta līdzekļiem būtu nepieciešams ieviest līdzfinansējumu Latvijas augstskolu dalībai Eiropas Universitāšu iniciatīvās un citās Eiropas Komisijas centralizēt administrētās programmās, piemēram, digitalizācijas, veselības un kultūras jomās. Eiropas Universitāšu iniciatīvas mērķis sekmēt Latvijas augstskolu starptautiskos tīklus un zinātnisko sadarbību, kā arī resursu koplietošanu un zinātnes un studiju procesa kvalitāti.

Nokļūšana Eiropas Universitāšu konsorciā ir augsts novērtējums, un valsts līdzfinansējums būtu nodrošināms visām Latvijas augstskolām, kas ir spējušas nokļūt šajos sadarbības tīklos, līdzīgi kā valsts piešķir līdzfinansējumu Eiropas pētniecības un inovācijas pamatprogrammas "Apvārsnis" projektiem⁴⁵.

Eiropas Universitāšu iniciatīva dos iespēju attīstīt nozīmīgas, ambiciozas vīzijas īstenošanu par inovatīvu, globāli konkurētspējīgu Eiropas izglītības telpu un Eiropas pētniecības telpu sinerģijā ar Eiropas augstākās izglītības telpu (EHEA), lai sekmētu augstākās izglītības, pētniecības un inovāciju izcilību, vienlaikus esot iekļaujošai un vienlīdzību sekmējošai, balstoties ģeogrāfiskās sabalansētības principu universitāšu pārstāvībai aliansēs. Iniciatīvas paredz augstskolu ciešāku institucionālo sadarbību, resursu koplietošanu un kopīgu docētāju nodarbināšanu, daudzveidīgu mobilitāšu, iekļaujošas un inovatīvas mācīšanās vides veicināšanu u.c., un ciešāku sadarbību zinātnes jomā.

Eiropas universitāšu alianses plānots pilnībā ieviest Eiropas Savienības programmā Erasmus+ 2021. -2027.gadam, iekļaujoties programmas „Apvārsnis Eiropa” aktivitātēs, kā arī paredzot sinerģijas ar citām ES līmeņa programmām. Eiropas Komisija aicina dalībvalstis iespējami plašāk izmantot dažāda līmeņa un veida finansēšanas instrumentus un citus atbalsta instrumentus Eiropas universitāšu iniciatīvas atbalstam, radot augstskolu līdzfinansējuma iespējas.

Ministrija uzskata, ka līdzfinansējuma nodrošināšana ir ļoti būtisks jautājums, lai motivētu Latvijas augstākās izglītības iestādes piedalīties starptautiskos konkursos, kuros konkurence projektu starpā ir sīva.

⁴⁵ Saskaņā ar 2015.gada 26.maija MK noteikumiem Nr. 259 "Atbalsta piešķiršanas kārtība dalībai starptautiskās sadarbības programmās pētniecības un tehnoloģiju jomā"

Tas ir ne tikai nozīmīgs starptautiskās reputācijas un publicitātes faktors, bet dalība starptautiskos projektos būtiski sekmē Latvijas augstākās izglītības iestāžu atpazīstamību un paaugstina to starptautisko konkurētspēju, veicinot jaunu zināšanu apriti un to rašanos. Latvijas gadījumā tas ir ļoti nozīmīgi, jo augstskolu dalība starptautiskos projektos un konsorcijs sekmē integrāciju un reputāciju starptautiskā vidē un dod pienesumu kopējā Latvijas augstākās izglītības kvalitātes un konkurētspējas paaugstināšanai. Tādējādi augstskolu dalība augsta līmeņa starptautiskos projektos un konsorcijs tika iekļauta Izglītības attīstības pamatnostādņēs 2021. -2027.gadam.

Turklāt jāuzsver, ka ārēji piesaistītais finansējuma apjoms šādos starptautiskos projektos ievērojami pārsniedz nepieciešamo līdzfinansējuma apmēru, īpaši augstākās izglītības jomas projektu konkursos. Tādējādi piesaistītais finansējums ir ievērojami lielāks ieguvums nekā tā līdzfinansējuma daļa, kas tiks piešķirta no valsts budžeta.

Ministrija piedāvā piešķirt valsts budžeta līdzfinansējumu dalībai Eiropas Universitāšu iniciatīvās sākot ar 2023.gadu caur augstākās izglītības finansēšanas III pīlāru.

Sistēmas snieguma uzraudzības pilnveide

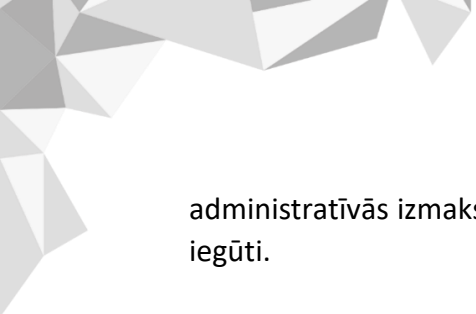
Sekmīgai augstākās izglītības finansēšanas sistēmas pilnveidei ir nepieciešams arī pilnveidot sistēmas snieguma uzraudzību, kas nodrošinātu to, ka tiek identificētas nepilnības sistēmā, ja tādas rodas. Tāpat arī snieguma uzraudzības pilnveidei ir plānots, ka vidēji reizi trijos gados IZM aktualizē studiju izmaksas, lai nodrošinātu augstākās izglītības kvalitāti.

Lai labāk iegūtu informāciju par studējošo apmierinātību ar studijām, ko varētu izmantot, lai informētu politikas veidotājus, studējošos un pašas augstskolas, tiks ieviesta arī **nacionālā studējošo aptauja**. Nacionālās studējošo aptaujas ietvaros tiktu iegūta informācija par studējošo apmierinātību ar studijām, mācīšanas kvalitāti, mācīšanas iespējām, akadēmisko atbalstu, studiju organizāciju, mācīšanās resursiem, mācīšanās vidi un studējošo pārstāvniecību.

Lai veicinātu augstākās izglītības sistēmas caurskatāmību, informētu reflektantu izvēli, kā arī padarītu augstskolas savstarpēji salīdzināmākas, tiks izveidota vienota, ministrijas koordinēta valsts studējošo un absolventu aptauja, kas regulāri apkopos studējošo un absolventu viedokli par studijām, to vērtību un kvalitāti. Šāda aptauja ļaus iegūt salīdzināmus valsts līmeņa datus par augstāko izglītību Latvijā un informēs politikas plānošanu.

Savukārt aizvien vairāk aktualizējas nepieciešamība pēc nevienlīdzības mazināšanas valstī, kurā augstākā izglītība varētu spēlēt būtisku lomu. Lai varētu strādāt pie nevienlīdzības mazināšanas, ir nepieciešams vispirms iegūt informāciju par esošo situāciju augstākajā izglītībā saistībā ar studējošo daudzveidību. Šī iemesla dēļ, kā pirmais solis tiek piedāvāts papildināt VIIS ar informāciju par studējošajiem ar invaliditāti, maznodrošinātajiem studējošajiem, kā arī ar citām sociālām pazīmēm.

Lai sekmīgi administrētu jauno sistēmu, veidotu analītiku par sistēmas un tās finansējuma izlietojuma efektivitāti un uzraudzītu jauno sistēmu, ir nepieciešams arī papildu finansējums ministrijai sistēmas administratīvajai uzraudzībai. Ņemot vērā to, ka ilgtermiņā jaunā augstākās izglītības finansēšanas sistēma radīs pozitīvu pienesumu tautsaimniecībai un valsts budžetā caur papildu nodokļu ieņēmumiem no attīstītāka cilvēkkapitāla, šīs

administratīvās izmaksas būs būtiski mazākas par papildu ienākumiem, kas to rezultātā tiks iegūti.

Riski, ja situācija nemainās

Pašreizējā augstākās izglītības sistēma veicina nevienlīdzību sabiedrībā, pastāv sadrumstalota augstākās izglītības sistēma ar zemu kvalitāti un zemu starptautisko konkurētspēju, radot Latvijas ekonomisko atpalicību. Pieaug risks, ka Latvija iestrēga vidējo ienākumu slazdā un tā nespēs attīstīties līdz pasaules ekonomikai un veikt savas ekonomikas transformāciju un digitalizāciju cilvēkkapitāla trūkuma dēļ.

Būtiskākie riski, ja situācija nemainās:

1. Ekonomiskie riski:
 - a. Nepietiekams pieejamo resursu daudzums, kas mazinās augstākās izglītības kvalitāti;
 - b. Ierobežotas iespējas un stimuli palielināt ārējā finansējuma piesaisti;
 - c. Nepietiekams cilvēkkapitāla apjoms valsts tautsaimniecībā.
2. Sociālie riski:
 - a. Finansēšanas sistēma faktiski finansēs turīgākus studentus, radot nevienlīdzību;
 - b. Nepietiekams iedzīvotāju īpatsvars ar augstāko izglītību zemas pieejamības dēļ.
3. Komunikācijas riski
 - a. Zema akadēmiskā un zinātniskā darba reputācija;
 - b. Zems Latvijas kā valsts prestižs tās augstākās izglītības nepietiekamas starptautiskas atpazīstamības dēļ.

Pārejas posma rīcība (2023.gads)

Aktualizēta augstākās izglītības finansēšanas modeļa ieviešana prasa ievērojamu papildus finansējumu, kas kompensētu daudzu gadu nepietiekamā finansējuma scenāriju.

Ņemot vērā 2023.gada budžeta iespējas, ministrija paredz pakāpenisku pāreju uz aktualizētu finansēšanas modeli, 2023.gadā rīkojoties sekojoši:

- 2023. gada finansējumu ministrija piešķirs kā bloka dotāciju, nesamazinot augstskolas studiju finansējuma summu salīdzinot ar 2022.gadu;
- ministrija neizdos rīkojumu par budžeta vietu skaitu augstskolās un koledžās 2023.gadā, taču slēgs līgumus ar augstskolām un koledžām par noteiktu studiju vietu un absolventu skaitu;
- **2023.gada rudens uzņemšanai augstskolas un koledžas sadarbībā ar ministriju nolems cik daudz daļēji valsts dotētās vietas tiks nodrošinātas un kādās jomās, ņemot vērā bloka dotācijas apmēru**
- aprēķinu veikšanai augstskolām un koledžām būs pieejami pēc ministrijas pasūtījuma izstrādātie studiju vietas bāzes izmaksu un studiju programmu izmaksu aprēķina moduļi;
- notiks pakāpeniska pāreja uz aktualizētu studiju vietas bāzi atkarībā no piešķirtā finansējuma;

- ministrija noteiks, ka studējošiem no maznodrošinātām ģimenēm ir tiesības studēt budžeta vietās, ja viņi atbilst studiju programmas akadēmiskām prasībām;
- lai saņemtu valsts finansējumu, augstskolām būs jāprezentē atbiruma mazināšanas stratēģijas;
- ja tiks atbalstīts ministrijas prioritārais pasākums par papildus II pīlāra finansējumu, ministrija ieviesīs jaunus snieguma rādītājus, kā pirmo- absolventu nodarbinātība kvalificētajos amatos saskaņā ar absolventu monitoringa datiem;
- ja tiks atbalstīts ministrijas prioritārais pasākums par III pīlāra finansējumu, ministrija sākot ar 2023.gadu piešķirs finansējumu dalībai Eiropas Universitāšu iniciatīvās.

Nepieciešamās izmaiņas normatīvajā regulējumā:

- 1) grozījumi Augstskolu likumā, ieviešot jaunus finansēšanas principus un jaunus sociālās stipendiju veidus;
- 2) grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākumu nodokli", nosakot, ka darba devēja iesaiste augstākās izglītības finansēšanā netiek apliekta ar nodokli;
- 3) jaunajā redakcijā izdotie MK noteikumi Nr. 994 "Kārtība, kādā augstskolas un koledžas tiek finansētas no valsts budžeta līdzekļiem", paredzot jaunus finansēšanas principus, aktualizētas studiju vietas bāzes izmaksas un tematiskos koeficientus, kā arī jaunus snieguma rādītājus;
- 4) grozījumi MK noteikumos Nr. 740 "Noteikumi par stipendijām", aktualizējot stipendiju fonda veidošanas principus, stipendiju veidus, apmēru un saņēmēju loku;
- 5) grozījumi MK noteikumos Nr. 276 "Valsts izglītības informācijas sistēmas noteikumi", paredzot aktualizētu datu apmaiņu, tai skaitā vidējā termiņā par tālākizglītību un citi, skat. tālāk sadaļu "Turpmākās rīcības indikatīvais plāns".

Finansējums augstākās izglītības finansēšanas sistēmas pilnveidei

Ietekme uz valsts budžetu

Pozīcija	2023. gadā papildus	2024. gadā papildus	2025. gadā papildus	2026. gadā un turpmāk ik gadu
Studiju bāzes celšana				
A: Studiju bāzes celšana, nemainot sistēmu	€ 30,164,872	€ 37,488,360	€ 44,806,161	€ 44,806,161

Pozīcija	2023. gadā papildus	2024. gadā papildus	2025. gadā papildus	2026. gadā un turpmāk ik gadu
B: Daļēji valsts dotēta izglītība un pilnībā valsts dotēta izglītība koledžās	€ 51,191,143	€ 70,346,090	€ 89,501,036	€ 98,440,676 (turpmāk - € 100,995,333)
B1: Bāzes celšana visām valsts budžeta finansētām vietām uzreiz (atskaitot sākot ar 2023. gada rudenī uzņemtajiem)	€ 41,072,314	€ 29,870,774	€ 18,669,234	€ 7,467,693 (turpmāk - 0)
B2: Daļēji valsts dotēto vietu ieviešana visiem studējošajiem sākot ar 2023. gada rudens uzņemšanu	€ 10,118,829	€ 40,475,316	€ 70,831,803	€ 90,972,982 (turpmāk - € 100,995,333)
C: Pilnībā valsts finansētas augstākās izglītības ieviešana caur būtisku budžeta vietu skaita pieaugumu	€ 41,290,671	€ 82,581,342	€ 113,656,706	€ 144,732,070
Līdzmaksājuma dzēšana				
Līdzmaksājuma dzēšana STEM un IKT	€ 0	€ 0	€ 3,809,925	€ 3,809,925
Līdzmaksājuma dzēšana veselības aprūpes absolventiem	0	€ 0	€ 0	€ 1,018,800
Līdzmaksājuma dzēšana kopā	€ 0	€ 0	€ 3,809,925	€ 4,828,725
Citi pasākumi				
Otrā pīlāra apmēra palielinājums	€ 15 262 398	€ 23 648 747	€ 24 555 482	€ 24 555 482
Trešais pīlārs - dalība EUI	€ 350 664	€ 380 664	€ 400 664	400 664

Pozīcija	2023. gadā papildus	2024. gadā papildus	2025. gadā papildus	2026. gadā un turpmāk ik gadu
Valsts aizsardzības dienesta budžeta vietu ieviešana	€ 2 153 000	€ 2 153 000	€ 2 153 000	€ 2 153 000
Valsts aizsardzības dienesta stipendiju ieviešana	€ 1 000 000	€ 1 000 000	€ 1 000 000	€ 1 000 000
Studiju kredīta dzēšana pedagogiem	€ 1 119 931	€ 1 246 676	€ 1 497 494	€ 1 819 322
Paaugstinātas stipendijas topošajiem pedagogiem	€ 5,600,000	€ 5,600,000	€ 5,600,000	€ 5 600 000
Esošo stipendiju apmēra palielināšana līdz 200 EUR	€ 2 160 000	€ 2 160 000	€ 2 160 000	€ 2 160 000
Stipendiju saņēmēju skaita palielināšana par 390	€ 780,000	€ 780,000	€ 780,000	€ 780 000
STEM studējošo stipendijas 2000 studējošajiem	€ 4,000,000	€ 4,000,000	€ 4,000,000	€ 4 000 000
Darba devēju iesaiste augstākās izglītības finansēšanā	€ 0	€ 0	€ 0	€ 0
Sociālo budžeta vietu ieviešana	€ 1 722 400	€ 1 722 400	€ 1 722 400	€ 1 722 400
Studējošo un absolventu aptauja	€ 50,000	€ 50,000	€ 50,000	€ 50,000
Papildu kreditēšanas procentu izmaksas valstij	€ 78,331	€ 78,331	€ 78,331	€ 78,331
Citi pasākumi kopa	€ 34,276,724	€ 42,819,818	€ 43,997,371	€ 44,319,199

Pozīcija	2023. gadā papildus	2024. gadā papildus	2025. gadā papildus	2026. gadā un turpmāk ik gadu
Aktualizētā modeļa ieviešana				
<i>A: Studiju bāzes celšana nemainot sistēmu (bāze + citi pasākumi)</i>	€ 64,441,596	€ 80,308,179	€ 88,803,532	€ 89,125,360
<i>B: Daļēji dotēta valsts izglītība un pilnībā valsts dotēta izglītība koledžās (bāze + dzēšana + citi pasākumi)</i>	€ 85,467,867	€ 103,532,792	€ 128,661,450	€ 150,143,258
<i>C: Pilnībā valsts dotēta augstākā izglītība caur būtisku budžeta vietu skaita pieaugumu (bāze + citi pasākumi)</i>	€ 75,567,395	€ 125,401,160	€ 157,654,077	€ 189,051,269
<i>Sistēmas administrēšanas izmaksas (0.002 no kopējās summas)</i>	€ 170,936	€ 207,066	€ 257,323	€ 300,287

Turpmākās rīcības indikatīvais plāns

Nr. p.k.	Veicamais uzdevums	Laika grafiks
1	<p>IZM izvērtēt, sagatavot un izglītības un zinātnes ministram noteiktā kārtībā iesniegt izskatīšanai Ministru kabinetā normatīvo aktu projektus:</p> <p>1) Augstskolu likumā: a) Paredzot jaunu augstākās izglītības finansēšanas modeli, kas ietver pārejas posmu 2023.gadā ar pašu augstskolu veicamajiem aprēķiniem par budžeta, maksas un līdzmaksājumu sedzošo studējošo skaitu un līdzmaksājumu, sākot ar 2023.gada uzņemšanu; b) Paredzot iespējas veidot izcilības iniciatīvas; c) Paredzot plašāku informācijas apmaiņu ar VIIS; d) Paredzot vienoto studējošo aptauju.</p> <p>2) jaunu redakciju Ministru kabineta 2006. gada 12. decembra noteikumiem Nr. 994 "Kārtība, kādā augstskolas un koledžas tiek finansētas no valsts budžeta līdzekļiem", ievērojot ziņojumā ietvertos risinājumus;</p> <p>3) grozījumus Ministru kabineta 2004. gada 24. augusta noteikumos Nr. 740 "Noteikumi par stipendijām", paredzot ziņojumā ietvertos stipendiju veidus un piešķiršanas mehānismus;</p> <p>4) grozījumus Ministru kabineta 2019. gada 25. jūnija noteikumos Nr. 276 "Valsts izglītības informācijas sistēmas noteikumi", paredzot jaunas datu kopas, kas tiks integrētas VIIS;</p> <p>5) jaunu redakciju Ministru kabineta 2006. gada 2. maija noteikumiem Nr. 348 "Kārtība, kādā augstskola un koledža iesniedz Izglītības un zinātnes ministrijā informāciju par savu darbību", paredzot, ka iestādes sniegs nepieciešamo informāciju, lai ziņojumā ietvertie risinājumi varētu efektīvi darboties;</p> <p>6) grozījumus Ministru kabineta 2020. gada 21. aprīļa noteikumos Nr. 231 "Noteikumi par studiju un studējošo kreditēšanu studijām Latvijā no kredītiestāžu līdzekļiem, kas ir garantēti no valsts budžeta līdzekļiem", paredzot ziņojumā ietvertus kredītu dzēšanas mehānismus izglītības iestādēs strādājošiem;</p> <p>7) sadarbībā ar Finanšu ministriju- grozījumi likumā "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli", ieviešot iespējas darba</p>	

	<p>devēju iesaistei augstākās izglītības un tālākizglītības finansēšanā;</p> <p>8) ieviest normatīvo regulējumu EUI dalības finansēšanai.</p>	
2	<p>Veikt dažādu topošo pedagogu atbalsta veidu aprobāciju un atkarībā no rezultātiem ieviest kā pastāvīgu efektīvāko no risinājumiem, kuru turpmāk varētu pielietot arī veselības un sociālās aprūpes jomu studējošajiem.</p>	
3	<p>Īstenot pilotprojektu valsts, studējošā un darba devēja līdzmaksājumam kopā ar IKT nozari, izvēloties augstskolas un studiju programmas un noslēdzot līgumus ar augstskolām par noteikta speciālistu skaita sagatavošanu.</p>	

Pielikumi

Daļēji un pilnībā valsts dotētas augstākās izglītības aprēķina metodika

Lai aprēķinātu daļēji un pilnībā valsts dotētas augstākās izglītības izmaksas Latvijas valsts budžetam, par pamatu tika ņemts A/S KPMG Baltics veiktais pētījums par studiju izmaksām, kas tika apvienots ar esošo studējošo skaitu visās Latvijas valsts augstākās izglītības iestāžu programmās. Lai iegūtu pēc iespējas precīzāku esošās situācijas bildi, no studējošo skaita programmās tika atņemts ārvalstu studējošo skaits, kas nekvalificētos valsts atbalstam.

Ņemot par pamatu šo studējošo skaitu, tika aprēķinātas pilnās faktiskās izmaksas, ja tiem tiktu nodrošināta pilnībā valsts dotētā augstākā izglītība, ņemot vērā jauno bāzi un tematisko jomu koeficientus. Lai aprēķinātu līdzmaksājuma izmaksas katrai programmai tika sarēķināts provizoriskais studējošo ieguldījums atbilstoši aprēķinātām līdzmaksājuma izmaksām tematiskajai jomai, pēc kā tika sarēķināta iztrūkstošā summa, kas valstij būtu jānosedz.

Lai sarēķinātu papildu nepieciešamo finansējumu, programmu līmeņa dati tika apkopoti iestāžu līmenī un salīdzināts esošais valsts ieguldījums pret nepieciešamo papildu ieguldījumu. Nepieciešamais papildu ieguldījums tika sadalīts pa gadiem, lai labāk attēlotu faktu, ka jaunais finansēšanas modelis tiktu ieviests pakāpeniski. Attiecīgi, nepieciešamais ieguldījums augstskolās tika dalīts uz četri un summēts ar nepieciešamo ieguldījumu koledžā dalīts ar divi, lai iegūtu nepieciešamo finansējumu uz vienu studiju gadu.

Aprēķini par stipendiju fonda pilnveidošanu, otro un trešo pīlāru saskan ar Izglītības attīstības pamatnostādņēs paredzēto un ministrijas iesniegtiem prioritāriem pasākumiem 2023.gada budžeta veidošanas procesā. Gadījumā, ja prioritārie pasākumi tiks atbalstīti daļēji, ministrija ieviesīs pasākums pakāpeniski pieejama finansējuma ietvaros.

A.Zvaigzne

Arkadijs.zvaigzne@izm.gov.lv

D.Laipniece

Diana.laipniece@izm.gov.lv